

2021 • 1

LXXIV. évfolyam • január

művelődés

közművelődési havilap

művelődés

közművelődési havilap

Szerkesztőségi tanács:

Egyed Ákos
Kása Zoltán
Péter István
Pozsony Ferenc
Széman Péter

A szerkesztőség:

Dáné Tibor Kálmán (főszerkesztő)
Benkő Levente (vezető szerkesztő)
Balla Sándor
Demeter Zsuzsanna
Péter János

Postacím:

400183 Cluj-Napoca,
str. Gheorghe Lazăr nr. 30.,
O. P. 1. Cluj, C. P. 123
tel/fax: +40 264 434 110
honlap: www.muvelodes.net
e-mail: szerkesztoseg@muvelodes.net,
muvelodes@yahoo.com
Bankszámlaszám: Redacția Művelődés
RO57TREZ21621G335000XXXX
Adószám: 9549909

ISSN 1221 – 8693

Megjelenik a Kolozs Megyei
Tanács támogatásával
Apare sub egida Consiliului
Județean Cluj

Nyomdai előkészítés:

IDEA PLUS – Kolozsvár
Lapterv: Könczey Elemér
Műszaki szerkesztés: Nagy Andrea
Nyomdai munkálatok:
IDEA nyomda – Kolozsvár
Igazgató: Nagy Péter

Ára 3 lej

9 771221 869219 01

Tartalom

Dáné Tibor Kálmán: Egy különös Magyar Kultúra ünnep. 3

közösség

Buchwald Amy: A Szó Összehoz – egy podcast indulása 4

enciklopédia

Killyéni András: A magyar sportélet kulcsembere: Muzsa Gyula. 7
Fazakas László: A köztisztaság fejlesztése Szvacsina Géza idején. 15

emlék-lapok

Orosz Krisztofer Levente: A máramarosi székely telepések 17

könyvesház

Máriás József: Az Electro Sistem 12. albuma. Nagybánya egykor és ma 20

galéria

Suba László: Naiv művész, autodidakta művész, népi művész 23

vadrózsák

P. Buzogány Árpád: Világnak fordulása, régi idők elmúlása. 25

hétköznapi hőseink

Bathó Éva, Bortos Mădălina Mária, Beta Denisa, Tímár Alex: Az énekes,
aki nem hagyta el szülőföldjét. Pillanatképek Nyisztor Ilona életéből. 27

Lapszámunk szerzői:

Bathó Éva – tanár, Pusztina, Jászberény
Beta Denisa – diák, Pusztina
Bortos Mădălina Mária – diák, Pusztina
P. Buzogány Árpád – művelődésszervező, Székelyudvarhely
Buchwald Amy – gyógyszerfejlesztési tudományos kutató, Miami, Amerikai Egyesült Államok
Fazakas László – doktorandusz, Eszterházy Károly Egyetem, az Erdélyi Krónika honlap
főszerkesztője, Kolozsvár
Killyéni András – informatikus, sporttörténész, Kolozsvár
Máriás József – ny. újságíró, Nyíregyháza
Orosz Krisztofer Levente – egyháztörténész, Máramarossziget
Suba László – szobrászművész, Torda
Tímár Alex – diák, Pusztina

A címlapon a balavásári (Maros megye) zenekar 1908-ban. A felvétel a Székely Nemzeti Múzeum gyűjteményében. A hátsó borítón a magyar csapat az 1904-es St. Louis-i olimpián, a kép jobb oldalán Muzsa Gyula.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Kizárólag géppel írt vagy nyomtatott, valamint Microsoft Word programban szerkesztett elektronikus kéziratokat fogadunk el.

Támogatók:

Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület
RMDSZ – Communitas Alapítvány
Hargita Megyei Kulturális Központ
Hargita Megye Tanácsa
Kovászna Megyei Művelődési Központ
Kovászna Megye Tanácsa

Médiapartnerek:

www.szabadsag.ro
Szabadság
Erdélyi Magyar Hírlap

paprika rádió
csíjűk Kolozsvárt

Egy különös Magyar Kultúra ünnep

János Tócska

Harminckét éve már, hogy január 22-e a Magyar Kultúra Napja. Harminckét éve már, hogy Magyarországon a szétmálóban lévő kommunista rendszer még működő Hazafias Népfrentjának Országos Tanácsa 1989. január 22-én megszervezte az első évfordulós rendezvényt, mint a Magyar Kultúra Napját. Köztudott, hogy Kölcsey Ferenc 1823-ban ezen a dátumon tisztázta le, öntötte végleges formába nemzeti imánk, a Himnusz szövegét. Harminckét éve már, hogy a Himnusz születésnapja egyetemes ünnepe magyar kultúránknak, nemcsak itt a Kárpát-medencében, hanem szerte a nagyvilágban, ahol még becsülete és értelme is van a magyar szónak. Kevesen ismerik azonban ennek a nemzeti ünnepnapnak az előéletét. Javaslatként még 1985-ben Fasang Árpád (1942–2008) zongoraművész fogalmazta meg először a magyarországi kulturális kormányzat felé. Akkor ez az elképzelés süket fülekre talált. Így Fasang 1987. szeptember 27-én A magyarság esélyei címmel megtartott emlékezetes lakiteleki értelmiségi összejövetelen megismételte felhívását, amelyben többek között ez állt: „A magyar kultúrának legyen évente egy piros betűs nemzeti ünnepnapja, olyan, mint Március Tizenötödike. Munkanap, mégis ünnep. A finneknek van hasonló nemzeti ünnepük, a Kalevala-nap, amely egyébként a Lönnrot által összegyűjtött Kalevalához írt előszó dátuma, február 28-a. A Bolgár Kultúrának is van nemzeti ünnepnapja, Cirill és Metód napja, amely iskolai szünet. Nem kerülne pénzbe, hatása mégis jelentős lenne, mert koncentráltan ráirányítaná az egész társadalom figyelmét arra, hogy gazdag nemzeti kultúra örökösei vagyunk, minden magyar állampolgárnak, a kultúra munkásainak, az írástudóknak pedig fokozottan, hangsúlyozottan kötelessége, hogy a kultúrát tisztán, szépen örökítsék át az utánunk jövő nemzedéknek.” (Forrás: A magyarság esélyei – A tanácskozás hiteles jegyzőkönyve, Lakitelek 1987. szeptember 27., Antológia-Püski Kiadók, 1991., 83. o.) Újabb két évnek kellett eltelnie, no meg történnie kellett némi társadalmi átalakulásnak is, hogy Fasang Árpád javaslata valóra váljon. A nevezetes lakiteleki értelmiségi összejövetel jónéhány résztvevője pedig azóta politikai pályára lépett, s mi tagadás, ma már nem igazán az általuk ott hangoztatott eszmék szellemében munkálkodnak a közjó érdekében. Fasang Árpád viszont 1997-ben közreadott egy kötetet Az (magyar) értelmiség hivatása címmel, amelyben hetven magyar értelmiségi írását (tanulmányokat, vallomásokat, elemzéseket, leveleket) közölt, a Mundus Magyar Egyetemi Kiadó közreműködésével. Ezt a kiadványt a magyar nemzet sorskérdései iránt fogékony olvasó – nem csak értelmiségi, hanem bárki más – ma is haszonnal forgathatja.

A Magyar Kultúra megünneplése terén hazai kisebbségi művelődéstörténetünknek van egy különös, megdöbbentő eseménye. 1950-ben, a Művelődési Útmutató (folyóiratunk ennek az 1948. júliusában indult kiadványnak a jogutódja) januári számában A magyar kultúra hete a Román Népköztársaságban címmel – no nem vezércikként, hanem a lapszám 26. oldalán, a szerző feltüntetése nélkül – egy írás jelent meg, amelynek kezdő mondatai így szólnak: „Január 22-én kezdődik a magyar kultúra hete a Román Népköztársaságban. Igazi seregszemléje lesz ez a hét mindazoknak a megvalósításoknak, amelyek hazánk, a Román Népköztársaság magyar lakosságának kulturális fejlődéséről tanúskodnak.” Minden bizonnyal csak véletlen egybeesés az esemény kezdő dátuma Himnuszunk születésének napjával, mai ünnepünkkel, bár megjegyezzük, hogy 1950-ben január 22-e nem hétfőre, hanem vasárnapra esett. Cikkében a szerző kellő malíciával írja: „Az egykori, sovén méregtől átítatott, kölcsönös ellenségeskedésre nevelt »elnyomott« kisebbségből új világot építő, szabad haza egyenrangú polgárai lettünk.” Majd megjegyzi, hogy a kommunista rendszer elmúlt öt éve alatt a magyar kisebbség mennyi kulturális közintézményt kapott az új államtól, az iskoláktól kezdve a színházakon át a falusi művelődési otthonokig. Az nem kétséges, hogy az egykori magyar kultúra hetének a megünneplése hazai kisebbségi közösségünk körében pártutasításra történt.

No de lássuk mit is ajánlott erre a nevezetes hétre „kulturálódásra” a lap olvasóinak a cikk szerzője. Mindenekelőtt az „új, szocialista tartalmú irodalom” olvasását. Felhívja a figyelmet az Utunk irodalmi folyóirat modern társadalomformáló erejére, a körülötte csoportosuló hazai magyar alkotókra, név szerint: Horváth Imrére, Horváth Istvánra, Szabédi Lászlóra, Szemlér Ferencre, Kiss Jenőre. Az írók közül megemlíti Nagy István tudatformáló irodalmi munkásságát, de művek szempontjából konkrétan Asztalos István: Szél fúvatlan nem indul, illetve Kovács György: Foggal és körömmel című alkotásait ajánlja elolvasásra. A cikk írója továbbá felhívja a figyelmet arra, hogy az elmúlt fél évtizedben az erdélyi magyar festő- és zeneművészek milyen jelentős sikereket értek el a hazai kulturális fórumokon, szakmai seregszemléken. Végül pedig, hogy a jámbor magyar olvasó el ne tévedjen ennek a nevezetes hétnek az eszmei útvesztőjében, az írás szerzője a Művelődési Útmutatót is ajánlja a kulturálódni vágyók figyelmébe.

Kölcsey Himnuszának nyolc versszaka tömören magyar történelmünk. Öreg kontinensünkön kevés nemzet mondhat még magáénak a közel kétszáz éves himnusza mellé egy több mint ezeresztendős történelmet.

Buchwald Amy |

A Szó Összehoz – egy podcast indulása

A különbség a rádiózással szemben az, hogy kiválasztjuk a témákat, és azokat bárhol, bármikor meghallgathatjuk.

A munkahelyemre vezettem, és közben szokásomhoz híven a rádiót hallgattam. Azaz, az elmúlt pár évben már nem a rádiót, hanem podcastot. Podcastot? Igen, podcastot. A világhálón és a mobiltelefon elterjedése óta ez egy egyre népszerűbb műfaj. Tulajdonképpen egy hanganyag, amit az interneten érhetünk el, és akkor hallgathatunk meg, amikor akarunk. Nem vagyunk hozzákötve a különböző adások időzített műsorrendjéhez, ami nagy előny a hagyományos rádióval szemben. Én például a telefonomon szoktam hallgatni. Amikor internetközvetben vagyok, az általam kiválasztott podcastokat a telefonon lévő applikáció leszippantja, és így bármikor meghallgathatom őket, akár akkor is, amikor már nincs internet vagy térerő. Terjedelmük általában harminc perctől egy óráig tart, kötetlenek, bármikor félbeszakíthatom a hallgatást, majd folytatom, vagy újrakiszthatom, amikor éppen jó nekem. A podcast még abban is különbözik a megszokott rádiós adásoktól – amilyen például a *Kolozsvári rádió* vagy a *Kossuth rádió* –, hogy míg ezekben több téma váltakozik hírekkel és zenével megspékelve, egy podcast általában egy bizonyos témáról szól, legyen az politika, zene, színház, tudomány, nyelvtanulás, bankrablás, főzés, rákos megbetegedések stb. Hadd ne soroljam tovább, hiszen bármilyen téma lehet. Áder János köztársasági elnök például a klímaváltozással kapcsolatosan indított podcastot. A különbség tehát a rádiózással szemben az, hogy kiválaszthatjuk azokat a témákat, amelyek minket érdekelnek, és azokat időnk szerint bárhol, bármikor meghallgathatjuk.

Szóval, visszatérve autós utamhoz, ezen a bizonyos napon egy olyan podcastot hallgattam, amiben három – az Egyesült Államok különböző pontjain élő – lánytestvér a napi eseményeket laikus szempontból tárgyalta. Vezetés mellett ez egy nagyon könnyű téma, amin mindig jól tudtam szórakozni. Szóval

a *Szatellit testvéreket* – ahogy ők nevezik magukat – hallgattam, amikor rádöbbenem, hogy életem nagy álmának ötlete van a szemem, avagy a fülem előtt.

Családommal 1993-ban jöttünk ki az Amerikai Egyesült Államokba, Floridába. Kolozsváron a rádió és tévé szerkesztője voltam – akkor még egyben volt a két szerkesztőség, csak 1994-ben váltak szét. A lényeg, hogy imádtam a munkámat, és nagyon nehéz volt ott hagyni. Máig őrzöm Csép Sándor – nyugodjon békében – ajánló levelét fiókomban, és biztató, de megnyugtató szavait szívemben: „Ha visszajössz, bármikor visszaveszlek!” Persze nemcsak a munkámat volt nehéz hátrahagyni, de ez gondolom, nyilvánvaló. A családintegráció, a nagy ismeretlen megismerése, a kalandvágy, a nagy lehetőségek mellett azért ott volt és a mai napig is ott van az otthon, a rokonok, a barátok, a munkatársak hátrahagyása, elhagyása, de remélhetőleg nem elvesztése. Ennek ellenére nagy reményekkel néztem az ismeretlen elé. Viszont hamarosan kiderült, hogy érthető nyelvi okokból nem tudom folytatni pályafutásomat. Próbálkoztam itt-ott, meg amott, de Gainesville-ben, Florida állam kellős közepén nemigen tartották a magyar médiát vagy kultúrát annyira fontosnak, mint ahogy én. Azt hiszem, nyugodtan kijelenthetem, hogy körülbelül annyi gainesville-i hallott Magyarországról, ahány erdélyi hallott a floridai Gainesville-ről. Tehát nem volt más választásom, mint visszaülni az iskolapadba. Mivel eredetileg a kolozsvári egyetem fizika szakán végeztem, visszatértem a reál tantárgyakhoz. Gyógyszertervezésből doktoráltam 2001-ben a gainesville-i Floridai Egyetemen (University of Florida), majd különböző gyógyszerállalatok tudományos kutatójaként tevékenykedtem gyógyszerfejlesztéssel foglalkozva. A szerelem a médiával viszont megmaradt.

Megbeszélés bárkivel bármikor

Még szerencse, hogy Amerikában abszolút természetes az, hogy az ember akár több órát is vezet a munkahelyéig. Legalábbis ez a koronavírus-járvány ki-robbanásáig így volt, hiszen azóta, aki teheti, otthonról dolgozik. Dehát történetem három évvel korábbra tevődik vissza. Akkor, ahogy említettem, sokat vezettem oda-vissza a munkahelyemre. Ezeknek a vezetéseknél és a közben hallgatott podcastoknak köszönhetően csillang fel a remény, hogy esetleg visszatérhetek a mikrofonhoz. Igen ám, mert bár hallgatóként tudtam, hogy mi az a podcast, fogalmam sem volt arról, hogy miből is állhat egy podcast elkészítése, és hogyan kerül el a hallgatósághoz. Több mint fél éven keresztül kutattam, olvastam, tanultam a podcast fortélyairól. Elméletben megtanultam, hogyan kell elektronikusan rögzíteni egy interjút, hogyan kell megvágni és előkészíteni. Ne felejtjük el, hogy amikor elhagytam a kolozsvári stúdió szerkesztőségét, a hanganyagot még szalagra rögzítettük. Cipeltük a nagy, súlyos magnót magunkkal, vagy ha szerencsénk volt, a stúdióba hívtunk vendégeket. A hangszalagot meg kézzel vágtuk, azaz a technikus lányok, Bain Ilike, Benedek Márta, Ferencz Jutka, Soós Ági (vajon kit hagytam ki?) ollóval vágták ki a bakikat. Mi ezért csak néha-néha kellett belekonzultunk ebbe a folyamatba. Internet sem volt, nemhogy rögzítő- és vágóprogram. És mi történt a kész hanganyaggal? Hova szállt a hang? Ki tudja? Bevallom, akkor ez engem egyáltalán nem érdekelt. Nekem csak a hanganyagot kellett biztosítanom. Ott volt a sok mérnök és technikus, aki mindent elrendezett nekünk, hogy gördülékenyen menjen a technikai rész. De itt és most? Egyedül vagyok a nagyvilágban! Azaz van internet. És az internetnek sokat köszönhetek.

Annak idején, amikor kijöttünk, nem volt még internet. A leveleket akkor még papírra írtuk. Sokszor bizony egy hónapot ment, és egy újabb hónapot jött a levél. De volt olyan ritka eset is, hogy már egy hónap alatt megérkezett a várvá várt válasz. Persze olyan is volt, hogy sosem érkezett meg. Maradjunk annyiban, hogy a kapcsolat fenntartása nem volt könnyű. Az internet viszont mindent megváltoztatott. Most már akár naponta beszélhetek bárkivel, vagy láthatok bárkit, legyen a világ bármelyik pontján is. De mint mindennek, ennek is van egy negatív oldala. Az internettel is vissza lehet élni. Gondoljunk csak arra a sok értelmetlen álhírré, ami mostanában a vírussal kapcsolatban elterjedt. Igen, sokszor nehéz megkülönböztetni a valóságot a hamistól, az igazságot az álhírtől. De ha okosan és mértékkel használjuk, az internet aranybánya lehet. Számomra az volt, és az is maradt. Megtanultam, hogy nem kell mindent elolvasni, nem kell mindent elhinni, vannak tények, és habár adatokat lehet hamisítani, azért a számok nem hazudnak. Ami pedig a podcastot illeti, az internet segítségével megtanultam viselni tíz, vagy talán még annál is több kalapot, ugyanis a titkári, riporter, hangmérnöki, szerkesztői, vágó vagy marketinges teendőket is el kell olykor látnom. Most már ismerem a különböző rögzítő- és vágóprogramokat, beállításokat, tudom, mi történik a hanganyaggal, miután kész van. Tudom, hogyan kerülnek fel a kész hanganyagok a különböző felületekre, hogy bárki elérhesse a számára legmegfelelőbb módon. Mert ugye van, aki a telefonján levő különböző podcastos applikációkon szereti hallgatni, de van, aki inkább a számítógépén és Facebookon, YouTube-on vagy a Spotifyon. Megtanultam, hogyan kell

zenei aláfestést hozzátenni. Megtanultam, milyen zenét szabad és milyent nem szabad használni, nehogy véletlenül is letiltsák a podcastot a szerzői jog megsértése miatt. A YouTube-on megtalálható *csináld magad* jellegű videókból legalább százat megnéztem, és rengeteget tanultam belőlük. Hogy most már mindent tudok? Nem, távolról sem. Még nagyon sok mindent nem tudok, és nem is tudhatok, mivel napról napra fejlődik a világ, és vele együtt a technika is. Újabb és újabb lehetőségek nyílnak meg előttünk, de azt hiszem, azt elmondhatom, hogy az alapokat azért elég jól elsajátítottam már három évvel ezelőtt is.

A leveleket akkor még papírra írtuk.

Sokszor bizony egy hónapot ment, és egy újabb hónapot jött a levél.

Megvolt az alapismeretem, de mégsem volt merszem megtenni az első igazi lépést, és beleugrani a podcasterek világába. Bátorságom egyelőre csak a most már felnőtt lányomig vezetett. Egyik látogatásuk alkalmával nagy nehezen elárultam neki, hogy mi foglalkoztat, milyen jó lenne, ha... de félek belekezdeni. Lányom, aki nagyon pragmatikus, ahogy mondani szokták, két lábbal jár a földön, egy mondatban megfogalmazta a lényegét: sosem fogod megtudni, hogy képes vagy-e megvalósítani az álmod, amíg nem kezdesz hozzá. Próbáld ki! Úgy látszik, ez a kis lökés kellett. Bátorságot kaptam. Már másnap felhívtam volt kolozsvári kolléganőmet, Ludvig Daniellát, aki azóta Magyarországon él. Meséltem neki a podcastokról, elmondtam neki, hogy mit szeretnék csinálni, és hogyan is képzeltem el az egészet. Habár Daniela számára újdonság volt ez a műfaj, jó bajtárs lévén belement a kipróbálásba. Eredetileg három teljes anyagot készítettünk el, mielőtt vettük a végső bátorságot, hogy podcastunkat mindenki számára elérhetővé tegyünk. Ez a három hanganyag adott annyi bátorságot, hogy hivatalossá tegyünk. 2017 szeptemberétől bárki meghallgathatta az interneten, tartózkodjon épp a világ bármely részén. Eredeti címe: *A barátság összeköt, a szó összehoz* volt. Akkor valahogy úgy képzeltem el a formátumát, mint annak a podcastnak, amit az autóban vezetés közben hallgattam, amikor az ötlet maga megszületett. Viszont hamarosan rájöttünk, hogy napi

Egy kattintással bárki bárhol is bekapcsolódhat

munkánk mellett, hatórás időeltolódással egy ilyen hobbit rendszerességgel fenntartani nem lesz könnyű. És egy idő után sajnos eljutottunk oda, hogy Daniellának mérlegelnie kellett, hogy a podcaston vagy a Teleki ikrek történetéről szóló könyvén dolgozik. Érthető, hogy a könyvét választotta. Én nem szerettem volna abbahagyni, viszont újra kellett gondolnom a formátumot. Úgy kellett módosítanom, hogy egyedül is meg tudjak birkózni vele. Kis időbe beletelt, de lassan kialakult. A most már *A Szó Összehoz* című podcastom kötetlen beszélgetéseken alapszik. A világ legkülönbözőbb részein élő magyarokkal beszélgetek, a felvételeket Skype-on vagy Facebook Messengeren rögzítem. Beszélgetéseink során szó esik mindarról, ami felmerül azokban, akik otthon vagy idegenbe szakadva élnek. Beszélünk beilleszkedésről, kultúráról, művészetről, de szó esik tudományról, egészségügyről, gyereknevelésről, utazásról, gasztronómiáról is, egyszerűen mindenről, ami minket érint.

Volt, aki arról mesélt, hogyan vándorolt ki Romániából Németországba, vagy szökött át a magyar-osztrák határon még a Ceaușescu-rendszer alatt. Többen is voltak, akik arról beszéltek, hogy milyen volt beilleszkedniük egy idegen országban, egy másik kultúrába – legyen szó Finnországról, Norvégiáról, az Egyesült Államokról, Ausztráliáról, Új-Zélandról, Kanadáról, Szingapúrról, a Dominikai Köztársaságról vagy éppen Nigériáról. Volt aki arról mesélt, hogy jól kereső munkahelyét otthagyta, és mindössze egy hátizsákkal világgá ment, vagy egy kerékpárral körbeciklizte a világot.

Hallhattunk a ghánai egészségügyről, az afrikai vagy közép-amerikai önkéntességről, de magáról az önkéntesség fontosságáról is mindenhol a világon. Többet megtudhattunk az indiai meditáció és az önkeresés kapcsolatáról, ahogyan arról is, hogy milyen Nigériában, Kenyában, Ghánában, Dél-Afrikában, vagy Japánban élni. Hallottunk a berlini szalonról, ahol több magyar művész is megfordult már, de beszélgetőtársam szenvedélyéről, a népviselet-gyűjteményéről is mesélt. Megismertük Kányádi Sándor *Dél kereszteje alatt* című versének történetét, valamint arról is megtudtunk többet, hogy miképp került Kányádi Sándor Rio de Janeiróba, és hogyan tartják meg a magyar nyelvet és identitást Argentínában. Arról is volt már szó, hogy milyen az Intelnél dolgozni, egy börtönben pszichológusként, vagy hogy miért nevezik Szingapúrt *a kis piros pöttynek*. Azt is megtudhattuk, milyen Amerikában magyarként felnőni, és milyen magyar zenészként vagy színészként érvényesülni a világban. De arról is hallhattunk, hogy hogyan ünneplik a halloween, a karácsonyt és az új évet a különböző országokban. Beszélgettünk a kábítószer-használatról, iskolai lövöldözésről, az internet biztonságáról, jogáról, és arról is, hogy milyen poliglottnak, vagy női pilótának lenni.

A *Szó Összehoz*nak köszönhetően pár év leforgása alatt olyan emberekkel ismerkedtem meg, akikkel nem biztos, hogy valaha is összehozott volna a sors, és sok olyan helyen „jártam”, amiről alig tudtam valamit. A podcast által ezeket az élményeket át tudom adni mindazoknak, akiket ez érdekel, és akik tudni

szeretnék, hogy mi történik velünk, magyarokkal a nagyvilágban. Ahogy egyik hallgatónk írta: „nagyon szeretem hallgatni, egy kicsit mintha én is ott lennék... körbejárom veletek a világot, különböző kultúrákba bekukucskálhatok általatok”. A podcast interaktív térképe (ami elérhető itt: https://drive.google.com/open?id=16jIMy0_BKOYrarbtYELct-wHfMv_iE66-) jól tükrözi nemcsak az elkészített beszélgetéseket, de azt is, hogy mi, magyar ajkúak mennyire szét vagyunk szóródva a világban. Sokan hagytuk el otthonunkat, ilyen-olyan okból kifolyólag, de beszélgetőtársaim nagy részét hallgatva elmondhatom, hogy nem szűntünk meg azok lenni, akik voltunk. Egy kis szerencsével kicsit bölcsőbbek lettünk, türelmesebbek, szerényebbek, nyitottabbak és toleránsabbak. Nem felejtettük el, hogy honnan jöttünk, és mennyi mindent köszönhetünk az otthoniaknak! Mi nem feledkeztünk meg róluk, és szeretnénk, ha ők sem feledkeznének meg rólunk! Azért, mert fizikailag nem vagyunk ott, nem jelenti azt, hogy nem létezzünk.

A legtöbbünknek a kivándorlásunk első évei nem voltak könnyűek. Én magam is nagyon sokszor úgy éreztem, mintha a világ végén lennék. S habár azóta sok minden megváltozott, úgy érzem, továbbra is fontos az, hogy meg tudjuk osztani gondolatainkat, gondjainkat, élményeinket. Hogy tudjunk egymásról, hogy át tudjuk adni mindazt, amit megtanultunk, amit megtapasztaltunk. Legyünk bárhol a világon, érezzük, tudjuk: nem vagyunk egyedül!

A *Szó Összehoz* kéthetente pénteken jelentkezik egy-egy új felvétellel, ami elérhető bármilyen podcastos applikáción,

- a honlapon (<http://abarasagosszetkotaszoosszehoz.libsyn.com>)
- Facebookon (<https://www.facebook.com/ASzoOsszehoz/videos>)
- YouTube-on (https://www.youtube.com/playlist?list=PL_hn-qaCz-90R4ADLLfrPj4hzWoaMsYnLW)
- Tuneson (<https://podcasts.apple.com/us/podcast/a-szo-osszehoz/id1280618293>)
- Spotifyon (<https://open.spotify.com/show/4Cf5tAKxraP7pAQIqoyPtJ>), vagy számos más felületen.

Ingyenes, önről fenntartott kezdeményezés. A beszélgetésekbe bárki bekapcsolódhat, aki meg szeretné osztani tapasztalatait, élményeit, avagy egy számára fontos témát szeretne megtárgyalni. Mindenkit szeretettel várunk hallgatónként, hozzájárulónként vagy beszélgetőtársaként egyaránt!

Killyéni András

A magyar sportélet kulcsembere: Muzsa Gyula

O rszággyűlési képviselő, a Nemzetközi Olimpiai Bizottság (NOB) tagja, a Felsőház tagja, gyógyszerész, sportvezető, a magyar olimpiai mozgalom irányítója volt közel fél évszázadon keresztül. Nevét méltatlanul elfeledték, pedig hihetetlen szerepet játszott a magyar olimpiai mozgalomban: neki köszönhető, hogy 1906-tól önálló országgént, saját zászlóval és himnusszal indulhattunk az olimpián, továbbá igen fontos szerepet játszott a trianoni békediktátum utáni sportblokádk feloldásában, illetve a budapesti rendezésű olimpia harcosa volt közel 40 éven át. A magyar sportélet első igazi szakemberü menedzsere volt, aki 1904 és 1936 között szinte minden olimpián a magyar csapat vezetőjeként vett részt, megteremtve a felkészülés és a kiutazás feltételeit.

Muzsa Gyula 1862. július 27-én született Bukarestben. Édesapja Bem tábornok tüzérfőhadnagya volt, s emigrációba kényszerült. Az enyhülő politikai helyzetnek köszönhetően Muzsa családja hamarosan hazatérhetett, így iskolai tanulmányait már Magyarországon végezhetette. A Sztupa–Kriegner-féle budapesti gyógyszerertárban nyert képzést, oklevelét pedig 1886-ban vehette át a budapesti egyetemen. Ezután csaknem egy évtizedet töltött tanulmányi úton Európa-szerte: Párizs, Mentone, Sophia, Nizza, London, Brüsszel és Ostende gyógyszerertáraiban gyarapította szakismereteit. 1896-ban tért haza, s amikor jó barátja, dr. Szabó Béla elhunyt, a család őt kérte fel a Római császárhoz nevű budai gyógyszerertár vezetésére. 1898-ban saját gyógyszerertárat állított fel a IX. kerületi Mester utcában, és vezette azt két évtizeden át. „A közönséges műveltség messze felülemelkedő ember, a ki »bejárta kétszer a világot«, szerzett magának széles látókört, sok értékes tapasztalatot, nagy gyakorlati és elméleti tudást saját pályáján, szerzett magának jó ízlést és mindenkit lebilincselő jó úri

modort” – írta róla 1898. augusztus 28-i számában a *Gyógyszerészi Hetilap*.

Már külföldi tanulmányútjai során számos szakcikket közölt. Emellett tagja, majd alelnöke volt a Magyarországi Gyógyszerész Egyesületnek. Óriási nemzetközi megbecsülésnek örvendett, ehhez hozzájárult az is, hogy anyanyelvén kívül négy nyelvet beszélt tökéletesen, emellett még öt nyelven értekezett kiválóan. Nyelvtudását például a NOB 1914-es, párizsi ülésén is megcsillogtatta. „Az üdvözlések ismertetése következik. Coubertin e tisztelet Muzsa Gyulának, a magyarok képviselőjének adta. Egyetlen szerep, a melyet kiadott kezéből. Muzsa most ragyogtatja nyelvtudományát, franciául, németül, olaszul, angolul ismerteti az üdvözlő föliratokat. Majd svédül, dánul, norvégül, szerbül olvas. A japán nagykövet fölkapja fejét. Muzsa japánul is olvas. Tizennyolc nyelven írt százötven fölirattal végez. Tizenhét magyar üdvözlés van közte. A magyar szavak büszkén hangzanak a hatalmas csarnokban” – tudósított az eseményről 1914. június 21-i számában a *Budapesti Hírlap*.

Muzsa a sport igazi rajongója volt, ám karriert sportvezetőként futott be. Az 1902-ben Budapestre látogató Oxford Football Club fellépéseinek főszerzője volt, hasonlóan 1905-ben is, amikor a szintén angol Casuals lépett fel Budapesten. A Magyar Athletikai Club (MAC) választmányi tagja, majd háznagya, „old boys” versenyek szervezője és versenyzője volt egyaránt.

1904-ben önköltségen csatlakozott a St. Louis-i küldöttséghez, mint a csapat „managere”, hogy a sportolók ügyeit intézze az út során. Korabeli visszaemlékezések szerint Stankovits Szilárd, aki a Magyar Atlétikai Szövetség és a Magyar Olimpiai Bizottság (MOB) titkára volt, s az olimpiai csapatot vezette, nem örvendett túlságosan Muzsa részvételének, akit nem tartott szakembernek.

Muzsa Gyula (1862–1946)

Muzsa Gyula (jobbról) útban a világhírű francia teniszező, Henri Cochet mérkőzésére, 1929-ben

„De bocsánat! – írja egyik levelében – Azt mondtam, hogy Muzsa barátunknak semmi hasznát sem vehettük. Nagyszerű szolgálatot tett a kofferjaink cipelésével! Ha a sporthoz nem is, de ehhez valóban értett!” – idézte a levelet a *Képes Sport* 1948. április 27-i száma.

Muzsa saját költségén vállalt amerikai fellépése, a magyar csapat iránti elkötelezettsége kiváltotta a résztvevő sportolók tiszteletét. Szállást rendezett – a kiutalt szálloda ára annyira magas volt, hogy a pénzünk csak néhány napra volt elegendő –, megszerezte a kiállításra és a stadionba való belépéshez szükséges szabadjegyeket, illetve tolmácsolt, ahol csak kellett. Leveletet írt a fővárosi sajtónak, amelyekben beszámolt a csapat utazásáról, a versenyekről, a sikerekről. A lelátón ülve a magyar csapat felvonulásakor éljenzett, s közben a magyar zászlót lengette. „Egy meleg nyári délutánon a Margitszigeten, a MAC pályáján egy kis társaság telepedett le körben a zöld fűbe. Öten voltak: Halmay Zoltán, Mező Béla, Kiss Géza és az azóta a Doberdón hősi halált halt néhai Gönczy Lajos. Középu tt ült pedig Muzsa Gyula. Muzsa magyarázott, a körülötte ülők pedig hallgatták és jegyezték. Muzsa kioktatta őket, hogy mi mindent kell magukkal vinniük egy messzi tengeri útra. Mert tudni kell, hogy a kis társaság akkoriban volt készülöben Amerikába, St. Louis városába, a harmadik modern olimpiászra. Halmay Zoltán és Kiss Géza mint úszók, Mező Béla mint futó, Gönczy Lajos pedig mint magasugró készülödték a tengerentúli utazásra, hogy a messzi Amerika földjén szerezzenek elismerést

a magyar névnek. De aligha jöhetett volna létre ez a vállalkozás, ha nem kínálkozott volna fel önkéntes vezetőnek az akkor már világot járt Muzsa Gyula. Velük együtt tartott ugyancsak Sztankovics Szilárd is, a Magyar Atlétikai Szövetség akkori titkára. Utóbbit és a négy versenyzőt a magyar állam küldte ki, helyesebben az akkori magyar kultuszminiszter. Nagy szó volt ez, hogy állami pénzből közel tízezer koronát költöttek arra, hogy magyar versenyzők reprezentálják Magyarországot az amerikai viláckiállításal egybekötött olimpiászon. Muzsa Gyula, a vezető és az egész expedíció lelke, a maga pénzén vállalkozott erre az útra, amit egészen természetesnek is tartott mindenki. Nagy szükség is volt reá akkor, mert ahány idegen nyelvű országon átutaztak a magyar olimpikonok, mindent ő játszotta a tolmács szerepét, és bizony nehezen tudtak volna eligazodni az amerikai Babilonban, ha nem lett volna velük angol nyelvtudásával Muzsa Gyula” – írta 1929. január 10-i számában a *Magyarság*.

1906-ban a dunapataji kerület országgyűlési képviselőjévé választotta. De ő nem szakadt el a sporttól, tökéletesen összeegyeztette a politikával – ekkor már széles körű nemzetközi elismertsége volt. 1906-ban a soron kívüli athéni játékokra, 1907-ben pedig egy berlini nemzetközi versenyre kísérte a magyar sportolókat, emellett a magyar–német sportkapcsolatokról tárgyalt, s annyira tisztelték őt, hogy a zsűri elnökének is megválasztották. Ugyancsak 1909-től a NOB-ban Magyarország második képviselője lett.

Kiváló szervezői adottságát bizonyítja az athéni kiutazás története is. A magyar csapat Triesztig vonaton, onnan pedig Athénig hajón utazott. Érkezés előtt az utolsó megálló Patrasz kikötője volt, itt Muzsa vonatra szállt, s mire a magyar küldöttség megérkezett a görög fővárosba, ő már minden szállással és étkeztetéssel kapcsolatos feladatot – amennyire csak lehetett – ellátott. Pedig az athéni jubileumi játékok szervezése igen gyenge volt. A szálláshely – Zappeion – igen rossz volt, az étkeztetés pedig ennél is rosszabb, így nem csoda, hogy aki anyagilag tehetett, jobb magánszállást keresett Athénban. Így tettek az amerikaiak, de Brüll Alfréd MTK-s sportvezető is menekítette klubjának sportolóit. Muzsa viszont kitartott a magyar csapat nagyobb része mellett, s ezt a kitartást a csapat is meghálálta vezetője iránti ragaszkodásával.

„...nehezen tudtak volna eligazodni az amerikai Babilonban, ha nem lett volna velük angol nyelvtudásával Muzsa Gyula.”

Hogy mit jelentett Muzsa Gyula a magyar politikában és sportéletben, arra Kiss Gyula újságíró *Sportéletem regénye* című sorozatában tért ki: „Negyven főből álló haderővel és Muzsa Gyula vezetésével indult neki a magyar sport az athéni olimpiásznak. Muzsa egyik bizalmasa volt Kossuth Ferencnek, a koalíciós kormány kereskedelemügyi miniszterének, aki erősen pártfogolta a sport ügyét, elősegítve Muzsa Gyulának abbéli törekvését, hogy a magyar sport a nemzetek athéni mérkőzésében mennél tekintélyesebben lehessen képviselve. Muzsa Gyula mint függetlenségi politikus a parlamentben is helyet foglalt, és ez még jobban emelte amúgy is különleges tekintélyét. Példátlan agilitással készítette elő Muzsa Gyula athéni szereplésüket. Mindenről gondoskodott, és az elutazás pillanatától a hazaérkezésig apai jószággal igyekezett mindenki számára felejthetlenné tenni az olimpiai utat.” (*Budapesti Hírlap*, 1935. december 15.)

A Magyar Labdarúgó Szövetség (MLSZ) 1907-ben is Muzsát kérte fel, hogy képviselje az amszterdami kongresszuson. Muzsa ezt a feladatot is nagy sikerrel teljesítette, és előterjesztésére az európai labdarúgó szövetségek képviselői egyhangúlag elismerték

az MLSZ önállóságát – mindez nem jelentett mást, minthogy a magyar szövetség immár a nemzetközi fórumokon is önálló tag lett. „A kongresszus tagjai Muzsa Gyulát, a magyar szövetség küldöttét, a szövetség indítványainak előadása után élénk ovációkban részesítették” – jegyezte fel 1907. május 26-i számában a *Sport-Világ*.

Országgyűlési képviselőként kísérté 1908-ban Londonba a magyar csapatot. Elsőként volt talpon, és utolsóként fektet le. A csapat sorsát a szívében hordozta, nem csoda, hogy a korabeli újságok is megörökítették szeretetét. „Muzsa Gyula elnökünk végigjárta a kupékat, szeretettel igazítván el mindent, s mikor meggyőződött, hogy mindenki jól el van látva, tért csak nyugovóra” – írta 1908. július 18-i számában a *Nemzeti Sport*.

Emellett a magyar csapat fellépése irányítása alatt igen meggyőző volt – örömmel állapították meg a londoni magyarok, hogy mellettünk az osztrákok sehol sincsenek. Hiszen Londonban az önálló, saját zászló alatt történő részvétel volt a cél. És ennek legnagyobb harcosa Muzsa volt. „Idehaza kritizálják a MOB vezetőségének működését, és senki sem fogja megtudni annak a hatalmas munkának részleteit, amelyet ki kellett fejteni, hogy Magyarország államisége kidomborodjék. Az angol lobogókönyvben minden parányi államocskának a lobogója benne van, csak a magyar nincsen, és Muzsa Gyula sohasem fog eldicsekedni azzal, hogy éjnek idején, automobilon kellett felkeresni a zászlógyárost, hogy a közös kereskedelmi lobogót magyarrá alakíttassa, sem azzal, hogy mennyit fáradt, míg megértették, hogy nem a Gotterhalte (kezddőszavai után: Gott erhalte – fordításban: Tarstú meg, Isten – az Osztrák Császárság, majd az Osztrák–Magyar Monarchia himnusza 1918-ig – szerk. megj.) a mi himnusunk.

Muzsa Gyula szereplése maga egy győzelemmel ért fel. Irigyléssel néztek miatta az idegen népek reánk. Sok nemzetet vezetett a testi kultusz ünnepehez méltó férfias alak, de a magyar vezető daliás alakjával, elegáns megjelenésével messze kiváltott közülük, akár díszmagyarjában jelent meg a királyné mellett a díszpáholyokban, akár egyszerű frakkjával az estélyeken. De ez csak külsőség. A németek vezetője titkos tanácsos, táborno, csak németül alig tíz embertől értve tudta elmondani beszédét, Muzsa Gyula beszélt mindenki nyelvén, egyforma folyékonyan. Itt az egynyelvűség hazájában semmi se imponál jobban, mint a nyelvtudás. És Muzsa Gyula 12 európai nyelven

beszél tökéletesen, úgy hogy az angol nem tudja, hogy nem angollal, a francia, hogy nem franciával beszél. Más vezető megelégszik azzal, ha az ünnepeken részt vesz, Muzsa velünk volt kora reggeltől késő estig. Nemcsak ideálisan reprezentálta hazánkat, ahol az kellett, de részt vett nehéz munkákban is. Tanáccsal, tolmácsolással, vezetéssel szolgált mindenkinek, nem volt panasz, amelyen telhetőleg ne segített volna. Muzsa Gyulát nem szokás a sportmecénások között emlegetni, neki nincsenek Horatiusai. Kevesen tudják, hogy mit áldoz ő sportcélokra. Három olimpiát vezetett, egyet pláne Amerikába, anélkül, hogy valaha az államtól vagy bizottságtól egy krajcárt, egy szobát, egy étkezést elfogadott volna, pedig az egyetlen volt a nemzetek vezetői között, aki a maga pénzét költötte hazája érdekében. Áldozatkészségéről sokat beszélhetnének a versenyzők is” – írta róla 1908. augusztus 22-i számában a *Nemzeti Sport*.

„...éjnek idején kellett felkeresni a zászlógyárost, hogy a közös kereskedelmi lobogót magyarrá alakíttassa...”

Muzsa pozíciója megerősödött a magyar, illetve a nemzetközi sportéletben is. Széles kultúrája, nyelvtudása segítette őt a nemzetközi olimpiai bizottságban, hiszen szinte mindenki-vel anyanyelvi szinten beszélgetett. Tisztelték őt, véleményét meghallgatták, a leggyakrabban pedig elfogadták. Nem csoda, hogy hamarosan egy budapesti olimpia rendezésének ügye is terítékre került, s ebben társa és barátja, gróf Andrassy Géza elkötelezett partner lett. Emellett a sajtó is szerette, s gyakran kiállt mellette a nehéz pillanatokban – erről egy anekdotát is feljegyeztek. 1909. október 12-i számában olvashatjuk: „A szombati végtelen hosszú képviselőházi ülés sok szünetében a képviselők és az újságírók úgy hat óra tájban már valósággal csak ödöngtek a folyosón.

Ebben az unott, fáradt hangulatban Muzsa Gyula függetlenségi képviselő odament egy újságíró kollégánkhoz – egy koalíciós újság politikai riporterehez –, és kérdezett tőle valamit. Az újságíró nem adott választ neki. Ránézett, de nem felelt.

– Mi az? – csodálkozott a képviselő – Maga már úgy ki van fáradva, hogy beszélni se tud?

Kollégánk nyitogatta a száját, de egy hang se fótt ki a torkán. Odahajolt a képviselőhöz és a fülébe súgta:

– Teljesen be vagyok rekedve. Egy hét óta egy hangot se tudok kiadni.

– Na megálljon csak, barátom – mondta erre Muzsa, aki polgári foglalkozására nézve gyógyszerész –, megmutatom magának, hogy holnap estére olyan tiszta lesz a hangja, hogy akár opera-áriákat is énekelhet! Adja csak ide a lakása címét.

Másnap korán reggel az újságíró lakásán megjelent egy hordár három doboz Muzsa-féle köhögési és rekedtség elleni szerrel. És néhány óra múlva kollégánk csakugyan megjött a hangja. Ma aztán Muzsa Gyula a következő köszönőlevelet kapta tőle:

»Kedves képviselő úr, az ön szere csodát művelt: nemcsak az én hangomnak használt, de az önének is. Ha majd legközelebb beszélni fog a Házban, majd meglátja, hogy milyen messzire elhallatszik majd a hangja – a mi lakásban!«.

A remélt budapesti olimpiához viszatérve: első lépésként kiharcolták, hogy Budapest adhasson otthont az 1910-es olimpiai kongresszusnak, s amikor ez biztosítva volt, 1910-ben a király elé vitték az olimpiai rendezésének gondolatát. Erről 1910. január 22-i számában a *Nemzeti Sport* így számolt be: „A magyar végrehajtó-bizottság nevében gróf Andrassy Géza és Muzsa Gyula társelnökök a napokban föntjártak Bécsben az uralkodónál, aki nemcsak elfogadta a kongresszus védnökségét, de hízogó szavakban kívánt a magyar sportnak sikert, és kifejezte abbéli reményét, hogy az 1916-iki olimpiai versenyek Budapesten lesznek megtartva.

Királyi szó! És miután ahhoz vagyunk szokva, hogy a fejedelem nem szeret vaktában reményeket hangoztatni, szinte bizonyosra vehetjük, hogy a kívánság teljesülni fog. Sokszor van alkalmunk betekinteni abba a konyhába, ahol a nemzetek sportbeli érintkezését főzik-sütik; látjuk milyen szeretett alakok ott Andrassy és Muzsa; azt is látjuk, hogy mekkora önzetlen fáradozással, rengeteg tudással és áldozatkészséggel viszi ez a két nagy úr a magyar nemzet sportérdekeit előbbre, jogosan hisszük tehát, hogy a király reménye nem marad kellemes álom; Andrassy és Muzsa jól megvetették már annak az ágyát.”

Csakhogy a magyar politikai csatározások, illetve a NOB-tagok zsúfolt programja végül nem tette lehetővé a budapesti konferencia megszervezését. Mászt csüggedten vette volna tudomásul,

de Muzsa és Andrassy belátták a hibákat, és 1911-re hazai és NOB-szinten is végleges dátumot csikartak ki, így a vendégek is előre szervezhetőek útjukat, illetve a hazai politikai szintéren is viszonylagos egyetértés születhetett.

Az 1910-es olimpiai konferenciának végül Luxemburg adott otthont, a svéd küldöttség pedig bemutatta a már elkészült olimpiai stadion adatait. Muzsa elemzése szerint ezen építkezés költsége körülbelül 2 millió magyar korona volt, amelynek közel 80 százalékát a svéd állam biztosította. Mivel sikerült a soron következő konferenciát Budapestnek odaítélni, Muzsa egy sor feladatot vázolt a magyar sportmozgalom számára, amelyeket teljesíteni kell annak érdekében, hogy sikeresen pályázhasson Budapest az 1916-os olimpia rendezésére. Hiszen a német konkurencia óriási, s mellettük Alexandria is bejelentkezett a versenybe – itt egy Bolanachi milliárdos felajánlotta, hogy a sportlétesítményeket saját költségén felépíti. A NOB nem habozott, azonnal tagjai közé választotta Angelo Bolanachit, akinek édesapja, Christos Bolanachi 1884-ben hozta létre a Bolanachi&Sons szeszgyárat, amely konyakot, rumot, whiskyt, majd pezsgőt és brandyt gyártott.

Az 1910-es budapesti olimpiai kongresszus elmaradásának hírére sokan támadni kezdték a magyar olimpiai mozgalom két oszlopos tagját, Andrassyt és Muzsát. Szerencsére igen sokan álltak ekkor ki mellettük, a kérkedők pedig hamarosan elhallgattak. Muzsa sportvezetőként és politikusként is megőrizte szerénységét, tetteit nem fényezte a sajtóban, ezért is szerették őt oly sokan. Az ilyen vitás helyzetek pedig előhozták azokat a történeteket, amelyek tanulságosak voltak, hogy milyen emberfeletti munkát végzett Muzsa a színpalak mögött a nemzetközi porondon. Íme, egy ilyen történet, amely az 1908-as olimpia kardcsapat döntőjével kezdődött, és amelyet a *Nemzeti Sport* 1908. augusztus 1-i számában örökített meg: „Vívócsapatunk, melynek tagjai délelőtt Tóth, Gerde, Werkner és Fuchs voltak, a német csapatot (E. de Barry, Krumart, Petri, Jack) 9:0-ra verték, vagyis miután a 10 aszóból egymásután kilencet nyertek, a németek feladták a reménytelen küzdelmet. A magyarok óriási fölényét, a győzelem kihirdetése után a nagyszámú és előkelő közönség viharos ovációval jutalmazta. Mikor a legyőzött német csapat háromszoros Hoch-al üdvözölte a csapatot, igen érdekes jelenet játszódott le Muzsa Gyula elnökünk, gr. Sovingi és Carter ezredes között. A derék angol gróf összecepta kezéit, és

lelkedéstől duzzadó hangon szólt angol honfitársához: »Have you seen ever in your life such things before«. (Látott már valaha életében ilyent.) Az angol hadsereg kiváló ezredese melegen gratulált Muzsának, ki szerényen mentegődött, érezvén, hogy a fekete leves, az olaszokkal, délután még hátra van s ennek kifejezést is adott. A két angol azonban lehetetlennek tartotta, hogy az olaszok jobbak lehessenek a magyaroknál, biztosra vették a magyarok győzelmét. Az e tárgy körül kifejtett vitát, véleményének megtámogatása szempontjából az angol gróf azzal óhajtotta befejezni, hogy fogadást ajánlott, melynek tárgya: egy jó ebéd. Kiváló elnökünk azonban megretirált, érezvén, hogy az angol jár az igazság körül, mint az délután be is igazolódott, amennyiben a magyar csapat (Tóth, Gerde dr., Fuchs dr., Földes dr.) 11:5 arányban győzte le az olasz csapatot (Bertinetti, Ceccerini, Olivier, Birolí). Ez a győzelem, amely annyira fölényes, hogy értéke és realitása vitán felül áll, az olasz vívósportra óriási csapás, a magyarra óriási diadal. Mikor Tóth Péter dr. az utolsóelőtti mérkőzésben Bertinettit, a legjobb olasz vívót 3:0-ra megverte, s ez által a fölényes győzelem biztosítva volt, az olasz visszamenvén helyére, fejét tenyerébe hajtva, szinte megtörtén nézett mereven maga elé. Érezte, hogy ez az olasz hegemonia alkonyát jelenti.”

„Ha volt kitüntetés
a magyar közéletben,
mely osztatlan örömet
okozott, a Muzsa Gyuláé
kétségtelenül az.”

Kevesen tudták viszont, hogy az 1908-as fényes olimpiai siker után felmerült: a kardvívás versenyszámait vegyék ki az olimpiai programból. Akkoriban egy olimpiát rendező nemzetnek igen széleskörű szabadsága volt a versenyprogram megalkotásában – a NOB törekedett is a programok úgynevezett standardizálására –, de a szervezők saját döntésük szerint vagy mások által befolyásolva mégis változtatni szerettek volna a programon, ezt aránylag könnyedén megtehették. Muzsa viszont azonnal felfigyelt a kardvívásra leselkedő veszélyre, maga mellé állította az olaszokat és a franciákat is, s így sikeresen kiállt a kardvívás, mint olimpiai versenyszám megőrzése mellett. „Szerencsére ott volt Muzsa Gyula, aki sarkára állott értünk, itt vagyunk mi, akik felhármázzuk, ha kell az egész világot, ha

ily hihetetlen bárgyúságot próbálnának meg. Ám ha úgy tetszik, írjanak ki a saját javukra a rendezők, ha kell a Mein System-ből is világbajnokságokat, de az igazi klasszikus számokhoz ne nyúljanak” – írta erről 1910. június 25-i számában a *Nemzeti Sport*.

A magyar sportvezetés elérte tehát, hogy az 1911. évi, XIII. olimpiai kongresszusnak Budapest adhasson otthont. Az eseményen – amelyet Coubertin báró is megisztelt jelenlétével – elhangzott Magyarországnak azon óhaja, hogy az 1916-os olimpiai játékokat megrendezhesse. Bár Berlin és Alexandria ezt egy évvel korábban jelezte, Budapest és Magyarország politikai vezetése egyöntetűen letette a voksát az olimpiai mozgalombeli teljes mértékű részvétel mellett, amelyből az olimpia megrendezésének az elhatározása sem hiányozhatott. S bár a NOB Berlin javára döntött, Budapest egyértelműen esélyes volt az 1920-as játékok megrendezésére.

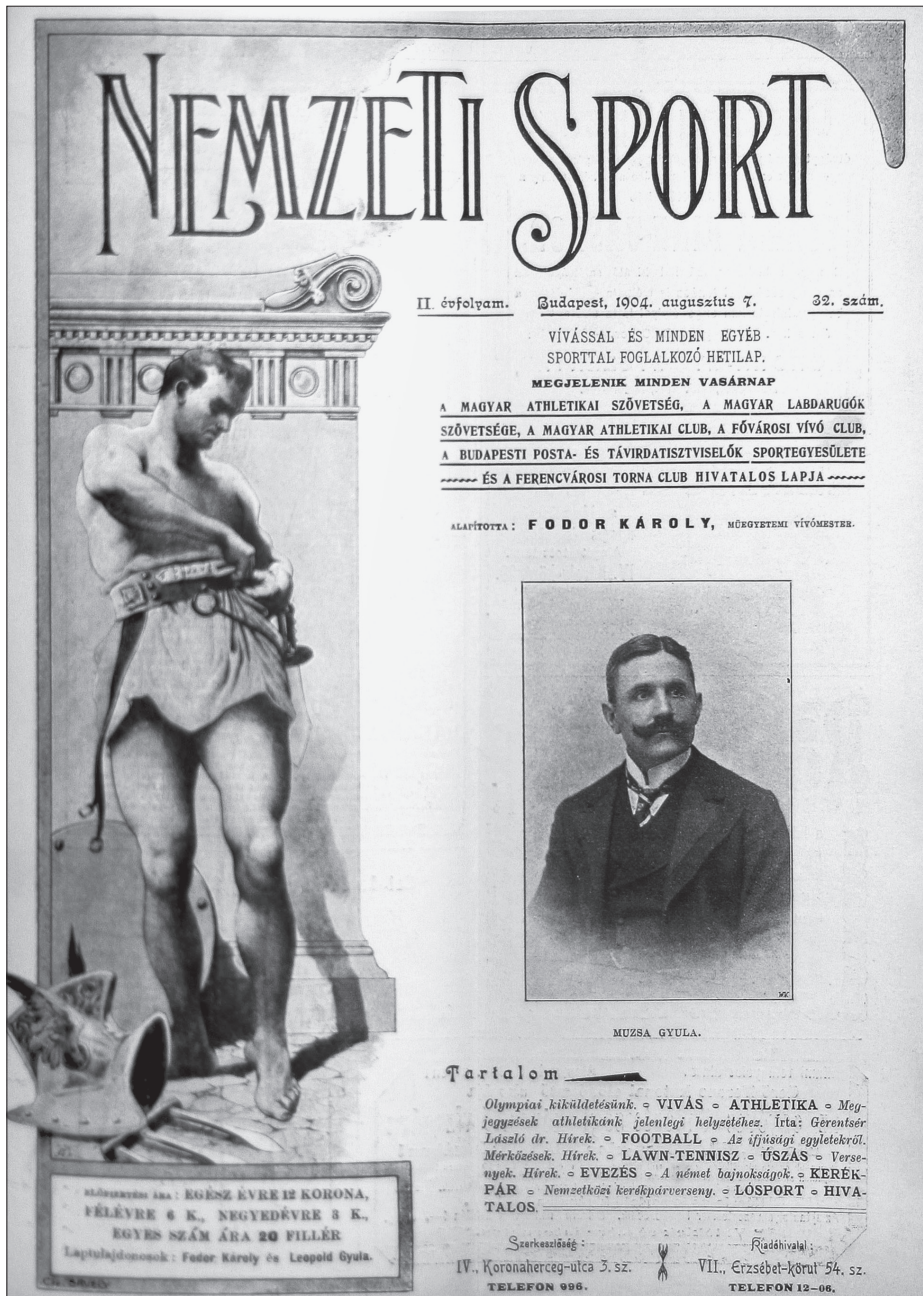
1912-ben a király III. osztályú vaskoronarendet adományozott Muzsa számára. „Őszinte az öröm, mert hiszen a kitüntetés nemcsak hogy érdemes embernek jutott, hanem annak előidézője a magyar sport érdekében kifejtett olyan nagyarányú, olyan tevékeny és hasznos munkásság volt, amely nem kerülhetette el az udvar figyelmét sem” – jegyezte fel 1912. február 15-i számában az őt ünneplő sportlap, a *Herkules*.

Valójában ekkor Muzsa már a magyar sportpolitika első számú embere volt. Munkásságát és eredményeit a *Nemzeti Sport*ban közölt köszöntő foglalta össze a legtökéletesebben: „Ha volt kitüntetés a magyar közéletben, mely igazán osztatlan örömet okozott, úgy Muzsa Gyuláé kétségtelenül az.

Az ő működése felülemelkedik a klubpolitikán, felül egyes sportágak érdekein, ő az egyetemes magyar sport és vele a magyar nemzeti ügy munkása.

Éppen ezért az ő ünnepe az egész magyar sport ünnepe, és velünk ünnepelnek mindazok, akik a magyar ifjúság a testi kultúra és nemzeti dicsőségét szívükön hordozzák.

Muzsa Gyula érdemeit sportlapban, sportközönség előtt dicsérni, mily felesleges munka. Büszkéek vagyunk rá, lelkesedünk érte mindannyian. Méltán irigyli őt tőlünk az egész világ. Mert hol van a világon olympiai vezér, aki elnök, előadó, titkár, útítmarsall egy személyben, s amellet úgy tölti be a reprezentálás rendkívül nehéz feladatát is. Bizonyára sehol sincs. Nem egyszer halljuk ezt irigykedve a külföldiektől.” (*Nemzeti Sport*, 1912. február 4.)

Muzsa Gyula a Nemzeti Sport 1904. augusztus 7-i száma címlapján

Tökéletesen vitte végig a stockholmi olimpiára való felkészülést, kiutazást, ottlétet. Személyesen beszélt a sportolók érdekében a Magyar Államvasutaknál, hogy hálókocsivá alakítható vagonokat bocsájtson a sportolók rendelkezésére. Figyelme minden apró részletre kiterjedt, tudta például azt is, hogy Flick kapitány, a svéd vívószövetség elnöke megrögzött vívószakkönyv-gyűjtő. Flick természetesen pompás ajándékot kapott a magyar delegációtól – a Magyarországon megjelent vívókönyvek egy-egy példányát, s miután megmutatta magyar vendégeinek pompás könyvtárát, boldogan mesélt az olimpiai verseny minden részletéről. Hihetetlen sportsiker volt ez, nem csoda, hogy a stockholmi

olimpiai után a svéd király (ha megkésve is) a Wasa-rendet adományozta Muzsa számára.

Múzsa szeme előtt ekkor már a budapesti olimpia megszervezésének terve lebegett. Coubertinnel levelezett, aki biztosította afelől, hogy az 1920-as játékok szervezésére Budapest a favorit. Azt is jól tudta, hogy stadion nélkül nem lehet sikeres a pályázat, így minden szinten közbenjárt a telek megszerzése érdekében. „A Vérmező igénybevétele a katonaság állásfoglalása miatt teljesen bizonytalan. Iszer Gyula a régi lóversenyter megszerzését javasolja, Gillemot indítványára a MOB felkéri a Magyar Mérnök és Építész Egyesületet, hogy nyilvános pályázatot hirdessen a Stadion

felépítésére” – írta 1913. november 30-i számában a *Pesti Napló*.

Sikeresen meggyőzött mindenkit, sportvezetőktől a sajtóig, hogy mindenki vele agitáljon eme nemes feladat elérésében. Hihetetlen harc volt ez! „Amikor tehát a magyar stadionról beszélnek, mintegy varázsütésre elénk rajzolódik egy színes ragyogó kép, a magyar sport leghőbb vágya s egyúttal jogos aspirációja, a magyar olimpiász” – írta 1913. július 7-én a *Sporthírlap*.

Muzsa tudta, hogy ez egy mindent vagy semmit harc lesz, hiszen a végső döntést majd Bécsben hozzák meg. A siker érdekében a magyar sportmozgalomnak egyként kellett kiállnia, hogy ne hagyjon semmilyen diplomáciai kiskaput a terv aláaknázására. Kérte az újonnan alakult Országos Testnevelési Tanácsot (OTT), hogy első ügyeként tűzze ki a „magyar stadion” felépítésének tervét.

„Valahányszor a VII-dik, vagyis az 1920. évi olimpiász ügye szóba került, mindig hangsúlyoztuk, érvekkel bizonyítottuk, hogy csak abban az esetben tarthat igényt a magyar sport a VII-dik olimpiászra, ha a készen álló magyar Stadionra hivatkozhat a nemzetek összegyűlt képviselői előtt.

Ez a vélekedése és a meggyőződése Muzsa Gyulának, a MOB elnökének is, pedig Muzsa alapos ismerője az olimpiászok útvesztőjének, maga is járatos, sőt bennfentes korifeus az olimpiászok kulisszái között. Az osztrák diplomácia irányelveit, sok praktikáját is ismeri. Bőséges oka van tehát arra a megállapításra, hogy minden írásának, minden beszédének, cselekedetének a megindítója és a magva – a magyar stadion” – olvashatjuk a *Sporthírlap*, 1913. július 28-i számában.

Muzsa pontosan tudta, hogy bár az olimpia hét évre van, elődöntés bármikor születhet, s a NOB 1916-ban annak a városnak adja a rendezés jogát, amely bizonyítani tudja, hogy megvan a pénzügyi és törvényes alapja a stadion építéséhez, de jobb esetben már az építkezéseket el is kezdte. Ehhez pedig olyan kérdésekre kell választ adni, hogy hova épüljön a stadion, milyen sportágaknak adjon helyet, mekkora legyen a befogadóképessége, milyen építészeti stílusban tervezzék.

A stadion, illetve az olimpia rendezésének ügye áthatotta a társadalmat, ám igazán nagy löketet Budapest polgármesterének megnyerésével kapott. Hiszen várható volt, hogy a katonaság nem fog lemondani a Vérmezőről, így Muzsának legalább két valós változattal kellett rendelkeznie. Bárczy István

Muzsa Gyula (középen, cilinderrel és sétapálcával) az 1928. évi, londoni olimpián

polgármester jóval nagyobb gyakorlóteret ajánlott a Vérmező helyett, sokan pedig a Margit-szigetet látták ideális megoldásnak. A király pedig egyértelműen híve volt a budapesti olimpiásznak, így ez igazán jó kezdetet jelentett. Ekkor Muzsa felkérte Bánlaki és Lauber Dezső építészeket, hogy az építendő stadion homlokzatáról készítsenek egy ideiglenes tervet, amelyet aztán levélben elküldött Coubertin báró számára is.

Az 1914-es jubileumi, párizsi olimpiai kongresszuson viszont Belgium és Hollandia is jelezte óhaját, hogy megrendeznék az 1920-as olimpiát. Belgium nevében Henri de Baillet-Latour (későbbi NOB-elnök) kérte, hogy már itt szavazzanak az 1920-as olimpia helyszínéről, s benyújtotta Antwerpen kandidációját. Nem kis meglepetésre lehetséges helyszíneként Amszterdam is felmerült. Ekkor gróf Andrássy Géza Magyarország előjogaira hivatkozva emelte ki a magyar pályázat fontosságát, míg Muzsa Gyula egy Európa keleti részében rendezendő olimpia fontosságára hívta fel a figyelmet, kiemelve, hogy Budapest neve már akkor is felmerült helyszíneként, amikor senki sem akart olimpiát

rendezni. Nagy hatású beszédével sikerült a NOB tagjainak nagyobb részét maga mellé állítania. „Én magam, hivatkozva immáron húsz év előtt szerzett elsőségi jogunkra, amidőn jelentkező hiányában ajánlkoztunk 1896-ra, a millennium alkalmából az olimpiász megrendezésére, s amely jogot azóta minden újabb határozatnál konstatáltattuk, tiltakoztam Magyarország rendezőjogának ilyen rohammal való elvétele ellen. Fölemlítettem, hogy »Lex Gerenday«, az 1913. évi XIII. törvénycikk királyi szentesítéssel törvényhozásilag olyan jövedelmet biztosított a magyar testnevelésnek, amelynek terhére nyugodtan vállaljuk a rendezést. Fölemlítettem, hogy Budapest székesfőváros nagylelkű ajánlata folytán, amely a NOB-ot már ismételten meghívta, az olimpiász színhelyének alkalmas hely áll rendelkezésünkre, egy 70 000 személyt befogadóképeségű stadion építésére. Sportviszonyaink fejlettségére mutat az a tíz szövetség, amelynek képviselőjében delegátusaink Parisban megjelentek, s amelynek fejlettségéről meggyőződhetek a bizottság tagjai a nekünk nagyon kellemes emléket hagyott 1911-iki reunió alkalmából,

s amelyet igazol az a helyezés is, melyet a lefolyt öt olimpiász alatt Magyarország elért. De hangsúlyoztam azt is, hogy ideje volna már, hogy a legutóbbi események folytán keletkezett nagy keleti államok szomszédságában serkentésül Budapesten, a Kelet kapujánál, rendeztessék a Berlint követő olimpiász. Andrássy Géza gróf hatalmas érvekkel duzzadó beszéddel támogatta Magyarország szerzett jogait és így ketten teljes erkölcsi és anyagi garanciát vállaltunk a Budapesten rendezendő VII. olimpiász tekintetében” – olvasható Muzsa Gyula beszámolója a *Budapesti Hírlap* 1914. július 16-i számában.

Végül Allison Vincent Armour amerikai NOB-tag titkos véleményező szavazást ajánlott, amelyet elfogadtak, s amelyen Budapest a 32 szavazat közül 21-et megszerzett – hét szavazatot kapott Antwerpen, két szavazatot Amszterdam, két szavazatot érvénytelen volt. A döntés – a pillanatnyi örömmön túl – azonnali cselekvésre kötelezte a magyar sportvezetést. Hiszen egy olimpia rendezése feltételezte egy új stadion felépítését. A stadion helyének kiválasztása nehézkesen indult (a Vérmezőt nem adta át a hadsereg), az anyagi háttér előteremtése pedig igazi kihívást jelentett, márpedig 1915-re kész tervekkel és garantált költségvetéssel kellett (volna) a NOB elé járulni. „A külföldi sportvezérek főleg azért nem csatlakozhatnak spontán elhatározással a budapesti olimpiász közkedvelt eszméjéhez, mert a magyar Stadion ügye még mindig úgy lóg a levegőben, mint a Mohammed koporsója” – figyelmeztette a politikai elitet 1914. június 26-i számában a *Magyarország*.

Ám ekkor kitért az első világháború, és felülírta a magyar olimpiai terveket.

Európában háború dúlt, az 1916-os berlini olimpia pedig elmaradt. A harc megbénította a sportot, de Muzsa végig levelezett barátaival. „A sport ma úgyszólván az egyetlen nemzetközi kapcsolcs, amely a művelt emberiség teljes szétszakadását némileg korlátozza, de a hajszálfínomságú gyöngye kapcsolból lesz az acélkeménységű pánt, s a sport lesz az, mely az első lépést megteszi a háború iszonyainak és borzalmainak feletjére, a sebek behegesztésére” írta 1915. március 1-i számában *Az Est*.

A borzalmak, a háború okozta nehéz helyzet ellenére Muzsa hitt a budapesti olimpia gondolatában. Számára a hetedik olimpiai játékok helyszíne megkérdőjelezhetetlen volt. „Antwerpenen kívül tehát Lyon is reflektál a Berlin után következő olimpiai játékokra,

amelyeknek megrendezési joga pedig már elvitathatatlanul Budapesté” – nyilatkozta Muzsa a sajtónak. (Az Újság, 1916. január 27.)

Az első világháború alatt sikeresen szót emelt a gyógyszerészek besorozása ellen, ami nemcsak családok megélhetését, hanem közegészségügyi veszélyt is jelentett. 1916-ban a miniszterelnök kérésére Bukarestbe utazott, ahol a magyar-román előzetes békekötés alapjainak lerakásában volt igen fontos szerepe. Ezért 1918-ban a király m. kir. udvari tanácsosi címmel tüntette ki. Az összeomláskor sem ijedt meg, hanem teljesítette a reá háruló feladatokat. „A háború vége felé Muzsa Gyula tagja lett annak a hetes delegációnak, amely néhai Károly király egyenes óhajára a képviselőházból a frontra ment, hogy a bekövetkezendő összeomlás pillanatában a tömegek visszazúdulásában rejlő nagy veszélyt elhárítsa. Amikor Szegeden a kormány a forradalmak ellensúlyozására megalakult, ott volt Muzsa az ott megalakult nemzetgyűlésben, mint annak háznagya. És az akkori kormány belügyminiszterének, Kelemen Bélának könyvében olvastuk, hogy gróf Teleki Pál külügyminiszter megbízásából ismételtelen eljár Nagy-szebenben az ott székelő kormánytanácsnál, majd Bukarestben tárgyalt a súlyos magyar helyzet könnyítésén” – olvashatjuk a *Gyógyszerési Közlöny* 1927. február 6-i számában.

Ritkán beszélt arról, hogy a világháború alatt igen nehéz anyagi helyzetbe került. „Eladta virágzó gyógyszerét, és az érte kapott több mint félmilliónyi koronát az utolsó fillérig lejegyezte hadikölcsönre. Természetesen a hadikölcsönből értéktelen papiros vált és Muzsa Gyula szegény ember lett. De az ő egyéniségét jellemzi, hogy soha egy panaszszó el nem hagyta ajkát, végigcsinálta a háború által reá mért nélkülözés esztendejeit” – írta 1929. január 20-i számában a *Gyógyszerési Közlöny*.

Az elvesztett háború után Budapest neve már szóba sem jöhetett, mint lehetséges helyszín, a NOB pedig 1919-ben Antwerpennek adta az olimpia rendezés jogát. Amikor felröppentek az első hírek egy Magyarországot sújtó sportblokádról, ez hihetetlennek és lehetetlennek tűnt. A legtöbb magyar sportvezető ekkor nem tulajdonított jelentőséget a bojkottról szóló híreszteléseknek. Sajnos, a sportblokádot mégis felállították, a NOB pedig az 1920-as olimpia szervezőinek döntésére bízta, melyik országokat hívják meg a játékokra. Ekkor már nem jelentett megjelentést a belgák határozata, amely

szintén a vesztes országokat nem hívják meg az antwerpeni játékokra, ez pedig igen mély sebet ejtett a magyar sportolók, vezetők és a sportszerető közönség szívében. S következett a trianoni békediktátum, Magyarország sorsát végleg megpecsételték.

Életének legnagyobb álma vált köddé, ám Muzsa nem adta fel, és 1920 őszétől minden ismeretségét és tekintélyét önzetlenül a sportblokádfeloldására áldozta. Vállalta, hogy kapcsolatain keresztül elősegíti a vesztes és megcsönkített Magyarország sportkapcsolatainak kiépítését, emellett pedig az olimpia megrendezésének tervéről sem tett le. Támogatta a stadionterv elkészítését, bár az adott gazdasági helyzet egyértelműen nem tette ezt lehetővé. Muzsa próbálta elérni, hogy az előkészületben lévő testnevelési törvénybe foglalják be a Nemzeti Stadion megvalósítását is, s ezáltal barátjánál, Coubertin bárónál is kérte, hogy Budapestet vegyék figyelembe, mint potenciális helyszín az 1928-as olimpia számára.

Muzsa hosszas és nehéz diplomáciai harcot vívott a nemzetközi olimpiai mozgalomban, hogy a sportblokádot sikerüljön feloldani.

Muzsa hosszas, igen nehéz diplomáciai harcot vívott a nemzetközi olimpiai mozgalomban annak érdekében, hogy a sportblokádot sikerüljön feloldani. 1923 januárjában a párizsi olimpiai szervező bizottság elnöke, Melchior de Polignac márki meghívta Magyarországot az 1924-es szépművészeti próbákra (festészet, szobrászat, szépirodalom, zene és építészet), sőt Bartók Bélát beválasztották a zenei műveket elbíráló bizottságba. A meghívásnak a magyar olimpiai mozgalom számára egy másik, jelentős vonzata is volt: ezennel Franciaország és Magyarország között helyreállott a sportdiplomáciai kapcsolat is.

A nemzetközi sportmozgalom mellett a magyar sportpolitika színterén is számos ellenzője akadt Magyarországon 1924-es olimpiai részvételének. A németek iránti hűség vonalán megfogalmazott kritika igen érzékenyen érintette a magyar olimpiai mozgalom vezetőit, akik a felkészülés és a kiutazás anyagi támogatásának megszerzéséért küzdöttek.

A sportdiplomáciával párhuzamosan megkezdődött a felkészülés is az 1924-es olimpiára. Muzsa célja a méltó magyar képviselő biztosítása volt, ezért elsősorban a MOB a szövetségek felé továbbította a meghívást, rájuk bízva a felkészülési folyamatot. Központi szinten maradt viszont az anyagi vetülete a felkészülésnek és a kiutazásnak, erre hamarosan elkészült egy 30 millió koronás (akkori árfolyamon ez közel 20 000 dollárt jelentett) támogatáskérés. A kormány 1923-ban elnapolta a döntést, és csak november 3-án folyósította a felkészüléshez szükséges pénzüsszeget.

Végül a MOB Horthy Miklós kormányzóhoz intézett egy memorandumot, amelyben hangsúlyozta, hogy a párizsi olimpián való részvétel hazafias kötelesség. „Csonka-Magyarországnak meg kell a Nagyvilág előtt mutatnia, hogy mi kifosztottan ez bennünk is több értéket képviselünk a világ kultúrája számára, mint a mi kincseinkkel gazdagodott utódállamok” – jegyezték fel a MOB 1924. december 16-i közgyűlésén. (A Magyar Olimpiai Bizottság jegyzőkönyvei [naplója] 1914. május 19-től. Magyar Olimpia és Sportmúzeum tulajdonában.)

Az 1924-es párizsi olimpiai részvétel a magyar sportdiplomácia igazán nagy sikere volt az elvesztett első világháború után. A magyar sportolók is teljesítették a kitűzött célt: magyar fiút nem győzött le egyetlen román, cseh, jugoszláv vagy osztrák versenyző sem. Az újabb sikeres részvételben oroszánrészt vállaló Muzsa Gyulának a II. osztályú magyar érdemkeresztet adományozta a kormányzó 1925-ben, elismerve ezzel érdemeit, majd 1927-ben a felsőház tagjává nevezte ki őt. Óriási megbecsülés volt ez, amelyet kiegészített az 1928-ban megkapott francia becsületrend tisztikeresztje. „A magyar sportot ismét nagy megtiszteltetés érte. A francia köztársaság elnöke 1928. november 5-én kelt elhatározásával Muzsa Gyula felsőházi tagnak, az olimpiai ügyek magyar vezetőjének és a nemzetközi olimpiai bizottság magyar tagjának a francia becsületrend tisztikeresztjét adományozta.

Muzsa Gyula kitüntetése osztatlan örömet kelt a magyar sporttársadalomban, mert Muzsa érdemeinek elismerése mellett nagy megbecsülést jelent az egész magyar sportnak, amely évtizedek óta vallhatja a magának a francia becsületrend új tisztjét. Muzsa Gyula személyén keresztül éppen úgy becsülés, elismerés és tiszteltet övezi a magyar sportot az egész világon, mint ama nagyszerű eredmények

Muzsa Gyula (jobbról) Lauber Gyula MOB-főtítkárral Olümpiában. Képek: Killyéni András

révén, amelyeket a magyar versenyzők a nemzetközi küzdelmek terén és az olimpiászokon felmutattak. Muzsa Gyula a legnehezebb poszton állott őrt a magyar sport mellett, hiszen immár negyedszázad óta áll az élén a magyar olimpiai ügynek, mindenkor a legnagyobb tettekkészéssel, a legnagyobb lelkesedéssel és az ügy iránt táplált kiapadhatatlan szeretettel” – írta Muzsa kitüntetéséről 1929. január 6-i számában a *Budapesti Hírlap*.

Kevéssel az 1928. évi, amszterdami olimpia előtt átszervezték a magyar sportélet legfontosabb intézményeit. Megszűnt a MOB, hatáskörét az OTT negyedik szakbizottsága vette át. Az intézkedések igen fájón érintették Muzsát, aki még az olimpiai bizottság levelezéséhez sem férhetett hozzá. Végül az illetékesek belátták, hogy az átszervezésbe hibák is csúsztak, Muzsát megválasztották az OTT alelnökének, és rábízták az 1928-as olimpiára történő felkészülés és kiutazás megszervezését. Erről 1928. július 21-i számában a *Magyar Hírlap* ezt írta: „Örömmel állapítjuk meg, hogy az OTT, ha későn is, elismerte Muzsa Gyulának az olimpiai ügyek vezetésére való rátermettségét és hozzáértését. Muzsa, mint a nemzetközi olimpiai bizottságnak régi és kitűnő tagja, rendkívül becses szolgálatára lehet a magyar ügynek. Nagy nyelvismeretének az olimpiai küldöttség és a versenyzők egyaránt hasznát fogják látni.”

Az előkészületek az 1928-as olimpiára igen nehezen indultak. Muzsa neve belekeveredett egy hollandiai ingatlanbotrányba – ellenzői ráfogták, hogy

egy fel nem épített szállóra fizetett elő –, ám a sajtó ekkor is kiállt mellette. Bár a gazdasági helyzet igen nehéz volt, a magyar csapat igazán sikeresen szerepelt. És a helyzet az 1932-es Los Angeles-i játékokra való kiutazás előkészítésekor sem volt egyszerűbb. „A föld alól is előkaparjuk a pénzt – mondotta Muzsa –, de az az esélyes 30–33 ember okvetlenül ki fog menni! Az úszákon kívül a hat vívó olimpiai kiküldetését kell elsősorban biztosítani, és azonkívül még vagy hat-hét emberét. Csak úgy »kapásból« mondok neveket, megemlítem a tornászvilágbajnokot, Pellét, vagy a diszkoszvető Remeczet. A hajóstársaságokkal már kész a megállapodás, hogy az útiköltségüket magyar pengőkből is fizethető” – írta 1932. május 28-i számában az *Esti Kurir*. És 1932 egy újabb fényes részvételt jelentett, a magyar csapat ismét sporttörténelmet írt.

1933-ban barátjával, gróf Andrássy Gézával visszavonultak a MAC-ból. Az egyesület választmánya hosszasan ünnepelte őket, és tiszteletbeli elnöki címmel hálálta meg közel negyvenéves munkásságukat. Muzsa viszont tovább dolgozott, így 1935-ben fontos szerepet játszott a Diákolimpiász (diákvilágbajnokság) megszervezésében, ugyanakkor meghívására a magyar fővárosba érkezett a NOB elnöke, gróf Henri de Baillet-Latour. Az esemény kiváló alkalmat jelentett Muzsa számára, hogy ismét hangsúlyozhassa: Budapest az olimpiai játékok legrégebbi várományosa.

Hogyan vélekedett az olimpiai mozgalomban való részvételről

a harmincas évek közepén? Így: „Senkitől sem fogadunk el direktívákat, sem hazulról kifelé, sem pedig viceversa. A magam részéről pedig büszkén elmondhatom, hogy nálam három évtizedes működésem alatt mindig a sport szempont volt a legfontosabb, és most is az a döntő.” (*Esti Kurir*, 1935. november 24.)

Az 1936-os olimpián a nemzetek nemhivatalos versenyében Magyarország harmadik helyen végzett. Hihetetlen eredmény egy olyan kis nemzet részéről, amelyet a trianoni békediktátum alig 16 évvel korábban darabokra tépett. Muzsa a berlini olimpián is vezette a magyar delegációt. Munkája beérett, igazolódott az a harca, hogy részt kell venni a nemzetek legnagyobb sportversenyén, és ott kell győznünk.

Sportdiplomataként egy álma maradt: a budapesti olimpia. Minden erővel azon dolgozott, hogy 1948 immáron Budapesté legyen, ám ismét közbeszólt a háború. Ő pedig ugyanazt tette, amit az első világháború alatt: levelezett, kapcsolatait ápolta a NOB-on belül, és nem győzte hangoztatni, hogy Budapestnek joga van az olimpia megrendezésére. Hitte, hogy elcsendesednek a fegyverek, és ismét a sport lesz az az eszme, amely visszahozhatja a békét. Ám ezt már nem érthette meg, 1946. február 23-án elhunyt Budapesten. A változó politikai helyzetben nem értékelték munkásságát és kitüntetésait, a sajtó nem számolt be haláláról, érdemeit azóta elfelejtették.

Pedig szinte hihetetlen, mennyit harcolt a magyar sport-, illetve olimpiai mozgalomért... Jellemzéséhez hadd álljanak itt a *Magyarság* 1932. november 27-i számának sorai: „Hogy a magyar olimpiai gondolat azzá lett, ami, hogy az elmúlt évtizedek során nemcsak a néplelket hódította meg, de meghódolásra kényszerítette a legfelsőbb hivatalos fórumokat is, az elsősorban és túlnyomó részben Muzsa Gyula érdeme. Mert ha talán nem is volt abszolút szakember a sportnak különféle ágában, az olimpiai kiküldetésnek szűkségességét és az azok nyomán fakadható magyar dicsőség maradandóságát senki olyan fanatikus hittel hangoztatni nem tudta, mint éppen Muzsa Gyula. Abban is párját ritkítja, hogy még 70 éves korában is a magyar sportvezérek elitgárdájához tartozik, és akik ismerik, hévvel teli beszédét hallgatják, és korát meghazudtoló munkabírását megcsodálják, azok bíznak is abban, hogy Berlinbe megint személyesen fogja vezetni Muzsa Gyula a magyar olimpiai csapatot.”

Fazakas László

A köztisztaság fejlesztése Szvacsina Géza idején

Sz

vacsina Géza polgármesterré választását követően folytatta az elődje által elkezdett köztisztasági infrastruktúra bővítését. Mandátuma alatt Kolozsvár számos félreeső részére is kiterjesztették a víz- és csatornavezetékét. Ugyanakkor a folyamatot egy lassúbb tempóban, a város gazdasági és társadalmi viszonyaihoz mérten kivitelezték.

Szvacsina Géza első mandátuma alatt (1898–1904) igyekezett a városközponttól távolabb eső részek vízellátását és csatornázását is megoldani. Ebben nagy segítségét jelentett az 1900-ban vízvezetéki igazgatónak választott Hubert Iván (korábban Sallamon Antal irányította a hivatalt).¹ 1901-ben a városvezetés tervbe vette a Hídelve kerület, Széchenyi-tér, valamint a Berde Mózes, Görögtemplom és Trefort utcák csatornázását. Szintén ebben az évben határoztak a vízvezeték meghosszabbításáról, mely elsődlegesen a Kert, Majális és a Görögtemplom utcákat érintette.² A Trefort és Kert utcák csatornázása és vízellátása az ottani egészségügyi intézetek miatt lehetett fontos. Ám a Görögtemplom, de főképp a Majális utca vezetékének meghosszabbítását valószínűleg a lakók társadalmi háttere

indokolta, ugyanis itt főképp a város gazdagabb, értelmiségi rétegének villái, vagy villaszerű házai álltak. Egyes feljegyzések szerint „félíg tréfásan, félíg komolyan” ezt nevezték Kolozsvár „úri fertályának.”³

A városvezetés nem minden utcával bánt ily kegyesen. Olyanra is volt példa, amikor a lakók maguk kérvényezték a vízvezeték kiépítését, de a városvezetés ezt megtagadta. 1904-ben a hegyvölgyiek kérését azzal utasították el, hogy a munkálatokat a város nem tudja finanszírozni. Pedig a hegyvölgy sűrűbben lakott és sokalta zsúfoltabb beépítésű területnek számított, mint a Majális utca környéke, tehát elméletileg a víz iránti igény is nagyobb kellett legyen. A vízszautasításnak azonban egyéb okai voltak. A város számításai alapján az itteniek a befektetett tőke 5 százalékát sem tudták megtéríteni.⁴ Kalkulációjukat valószínűleg arra alapozták, hogy a lakosok a szükséges vizet nem házivízvezeték útján, hanem a vízvezetékhez kapcsolt utcai vízcsapokból kívánják beszerezni. Ezáltal viszont csak a minimális vízhasználati díjak kifizetésére lettek volna kötelezve. Ezzel szemben a Majális utcában valóban kevesebb lakóház volt, de az itteni épületek vízellátását házivízvezeték biztosították. A szabályrendelet értelmében pedig azon tulajdonosok, akik házivízvezetékkel rendelkeznek, az összes lakrész után kötelesek díjat fizetni. Mindemellett a villák többsége fürdőszobával és vízárnyékszékkel volt felszerelve, ami plusz díjak kiegyenlítését vonta maga után. Ebből a szempontból érthető, hogy a városvezetés miatt a Majális utcát részesítette előnyben. Máskülönbent azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az infrastruktúra kiépítésének irányvonalát végső soron mégiscsak a helyi elit határozta meg. Ők voltak a városi

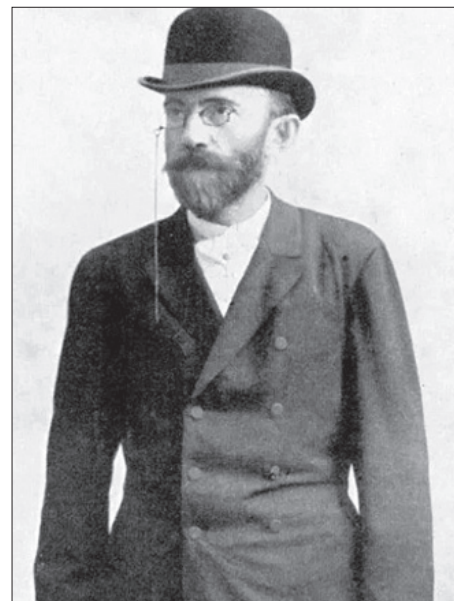
Szvacsina Géza első mandátuma alatt igyekezett a városközponttól távolabb eső részek vízellátását és csatornázását is megoldani.

A Sâncoldal telepe mindenféle tervezés nélkül jött létre

A kolozsvári Seta tér részlete, háttérben a Kaszinóval

Szvacsina Géza (1850–1917)

politika formálói, és ezzel együtt a modernizáció legfőbb haszonélvezői.⁵

Amennyiben a köztisztasági infrastruktúra kiépítést pusztán higiéniai és közegészségügyi szempontból nézzük, akkor a város nyomortelepeinek csatornázását és vízellátását kellett volna a leghamarabb megoldani. Ugyanakkor ennek kivitelezése roppant bonyolult feladatnak bizonyult. Ha a város egyik legelhanyagoltabb részének számító Sáncoldalt (mely közvetlen a belváros mellett helyezkedett) vesszük alapul, rögtön kirajzolódik a dolog komplexitása. A többnyire a társadalom peremére szorult napszámosok, cselédek által lakott telep mindenféle tervezés nélkül, teljesen organikusan jött létre. Az itteniek által összetakolt viskók szorosan, egymás mellé épültek, az átjárást csupán néhány szűk sikátor képezte.⁶ Az 1890-től kezdődő intenzív népességnövekedés (tíz év alatt a város lakossága 30 százalékkal gyarapodott),⁷ valamint a fokozódó lakáshiány következtében a Sáncoldal helyzete tovább súlyosbodott: „(...) a vidék mind nagyobb arányokban özönlik be. Elsősorban mindenki lakás után kiált...” – írta Kőváry László 1889-ben.⁸ Az itt felvázolt körülményekből adódóan nem nehéz kikövetkeztetni, hogy a vezetékeket fölöttébb komplikált lett volna egy olyan rendszertelen városrészen kiépíteni, ahol a házak mint „fecskefészkek függenek egymás mellett”,⁹ az utcák pedig tekervényes sikátorok voltak. Továbbá szintén lényeges kiemelni, hogy a Sáncoldal sajátos terepviszonyai miatt, a csatornázás és a vízellátás kivitelezése valóságos mérnöki zsenialitást igényelt.

A Sáncoldal és Kolozsvár más viszonytagságos városrészeinek (pl. a györgyfalvi utca környékén kialakult munkástelepek) nyomorát leginkább az okozta, hogy a hirtelen megnövekedett népességkoncentráció következtében létrejött telepeket nem követte az infrastruktúra gyors és kielégítő fejlesztése.¹⁰ Utólag viszont már elég nehéz volt a körülményeken úgy változtatni, hogy az ne terhelné meg túlságosan a város költségvetését. Ezért az itt lakók helyzete folyamatosan hátrébe került.

A társadalom peremére szorult napszámosok, cselédek által lakott telep mindenféle tervezés nélkül jött létre.

Kolozsvár esetében azonban az látható, hogy a sokkal jobb viszonyok között lévő belváros környéki utcák vízellátása és csatornázása is meglehetősen vonatott ütemben haladt. Példának okán ott van a kétvizközi kerületben található Major utca (később Mikes Kelemen), ami közvetlen a Széchenyi tér mellett volt, ennek ellenére csak 1910 után építették ki a víz- és csatornahálózatot. Ezt követően érdemes megfigyelni az infrastruktúra kiépítésének hatásait, és az ezzel járó társadalmi-gazdasági átalakulásokat. Amíg se víz, se csatorna, se villany nem volt, addig az utcát a „kisemberek és iparosok” lakták, csendes, nyugodt, tulajdonképpen falusias körülmények között.

Ám az utca közművesítése után egyre több lakás épült (köztük egy bérház is), a környék egyre zsúfoltabbá vált, megjelentek az üzletek, a kocsmák, bodegák, és a lárma. Ezek mellett az utca belső részén gyárak, kisebb üzemek, műhelyek és lerakatok alakultak.¹¹ Kolozsváron tehát a vezetékek kiterjesztése lassan, fokozatosan történt, amelyet a társadalmi igények, a kiadások, a vízdíjakból származó bevételek, az utcák fejlődési potenciálja, továbbá azok lakóinak társadalmi/vagyoni helyzete határozták meg.

Jegyzetek

- 1 Ferenczi Szilárd: *Kolozsvár várospolitikája 1890–1914.* (PhD dissz.) BBTE, Kolozsvár, 2018. 179.
- 2 Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Igazgatóság (Arhivele Naționale Române Direcția Județeană), Fond 1. Kolozsvár törvényhatósági bizottsága – közgyűlési jegyzőkönyvek. 1901. 36. 50. 69. f. lólió; Magyar Polgár, 1901. július 25.
- 3 Egyed Ákos: *A korszerűsödő Kolozsvár három évtizede (1867–1900).* In: Németh Zsófia – Sasfi Csaba szerk.: *Rendi társadalom – Polgári társadalom 7. Kőfallal, sárpálánkkal.* Debrecen, 1997. 102–103.
- 4 RNLt KMI, F1. Kgy. jk. 1904. 97. f.
- 5 Gyáni Gábor: *Az urbanizáció társadalomtörténete.* Kolozsvár, 2012. 33.
- 6 Filep Gyula: *A kolozsvári munkáslakásokról.* Kolozsvár, 1902. 6–7.
- 7 Gyarmati Zsolt: *Nyilvánosság és magánélet a békeidők Kolozsvárán.* Kolozsvár, 2005. 29.
- 8 Idézi: Egyed Ákos: *Korszerűsödő* i. m. 97.
- 9 Filep Gyula: i. m. 6–7.
- 10 Gyáni Gábor: i. m. 43. o.
- 11 Hantos Gyula: *Kétvizközi majorok.* Kolozsvár, 1943. 55.

Orosz Krisztofer Levente

A máramarosi székely telepések

A

második bécsi döntés nemcsak a polgári, politikai életben hozott nagy változásokat, hanem az egyházi, vallási életben is. Egyházzervezeti szempontból a katolikus egyházmegyék, így a szatmári egyházmegye is komoly változások elébe nézett. A háborús idők nehézségei ellenére, a szatmári egyházmegye máramarosszigeti esperesi kerületében felindult az egyházi élet megszervezése. Már Scheffler János püspökké választása előtt, Pakocs Károly vezetésével zajlott az új plébániák szervezése, azonban székfoglalása után, főleg 1943-ban, kihasználva a plébániaalapítások körül kialakult kedvező helyzetet, Scheffler nagy hangsúlyt fektetett erre. Meglátása szerint az újra egyesített egyházmegyének akkor, legalább 20 új lelképásztori központra volt szüksége.¹

Az állammal, vagy az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesülettel (EMKE) folytatott egyeztetésekről tanúskodó forrásokból kiderül, hogy a felek gyakran hivatkoztak szaporodó magyar római katolikus hívekről, ami indokoltá tette új egyházközségek létesítését.² Az új plébániák létesítése és a szórványlelkészégek érdekében tett segélykiáltások az egyház számára nemcsak pasztorális szempontok diktálta kötelességet jelentett, hanem nemzeti érdekvédelmet is.³ Példa erre a terebesfejpataki új lelkészség felállításának ügye is, hisz Scheffler püspök az új lelkészség létrehozásának indokai közé a nemzeti, magyar szempontok felsorolását is kérte a máramarosszigeti főesperestől.⁴

A román és rutén többségi lakosság által lakott vidéken a magyarok lélekszáma többnyire a katolikus hívekkel volt mérhető.⁵ A számbeli arányokat figyelembe véve, Scheffler János, Szatmáry Lajos EMKE elnöknek címzett levelében a szórványközösségek elrománosodásától tartott.⁶ A szatmári egyházmegye nemzetiségi és vallási szempontból amúgy is vegyes vidéknek

számított, ami a papságtól munkája végzésében Szent István-i lelkületet követelt.⁷ Míg Scheffler püspök a szórványlelkészégekben élő híveit az elrománosodástól féltette, addig Dragomérfalva görögkatolikus román lakossága gyanakodva szemlélte a településen létrejött római katolikus szórványlelkészéget. Dragomérfalva görögkatolikus lelkésze az ügy kapcsán esperese tanácsát is kikérte mihez tartás végett. A közösség gyanakvását nyilván az új politikai helyzet is táplálhatta, valamint az is, hogy a szórványlelkészség vezetése egy, a településen kívül élő és minden tekintetben idegen személyre volt bízva. Az 1943-ban a nagybányai görögkatolikus egyházi elöljáróságnak írt beszámolóból arra következtethetünk, hogy ez az eset hogy egyedi volt az izai görögkatolikus esperesi kerületben.⁸

Egyházzervezeti szempontból az esperesi kerületben szórványlelkészségnek számított Havasmező, Petrovabiztra, Petrova, Visóoroszi, Leordina, Majszin, Alsóvisó, Dragomérfalva, Izaszacsal,⁹ amelyek ellátását Felsővisó plébániája biztosította; Terebesfejpatak,¹⁰ aminek ellátását Újbocskó (Nagybocskó) plébániája; Tiszabogdán,¹¹ aminek ellátását Rahó plébániája; Felsőróna,¹² aminek ellátását Rónaszék plébániája; Borsa,¹³ aminek ellátását Borsabánya plébániája biztosította; Bárdfalva és Krácsfalva, amelyek ellátását Aknasugatagról intézték.¹⁴

Mindenképp fontos kiemelni, hogy a római katolikus közösségek gyarapodását Máramarosban a vidékre telepített székely családok segítették nagyban elő. Az egyházi forrásokból nem derülnek ki a telepítésekkel kapcsolatos részletes információk, amelyek a telepítések okára vagy akár az azt működtető rendszerre utalnának. Egyelőre feltételezni lehet, hogy a magyar kormány a telepítések által a magyar jelleget kívánta erősíteni Máramarosban.

A román és rutén többségi lakosságú vidéken a magyarok lélekszáma többnyire a katolikus hívekkel volt mérhető.

ONCSA-ház a máramarosszigeti egykori Cserepestanyán (ma Crișan utca)

Ezt a gyakorlatot a magyar kormány másutt is alkalmazta. 1941-ben például magyar-román megállapodás született a bukovinai székelyek áttelepítéséről, aminek következtében több mint 3000 bukovinai székely család települt át a Bácskába. Szintén 1941-ben merült fel Budapesten a moldvai csángó-magyarok szervezett áttelepítése is, amit aztán az 1944. augusztus 23-án bekövetkezett román átállás megghiúsított.¹⁵ A magyar kormány Szent István-i nemzetiségpolitikáját figyelmen kívül hagyva voltak olyanok is, akik Székelyföld „kibővítésének” gondolatát tűzték zászlajukra. Ilyen elképzelések alapján telepítettek volna Beszterce-Naszód vármegyébe is székelyeket az ottani „idegenek” helyébe.¹⁶

Egyházon kívüli forrásokból egy 1944-ben tervbe vett telepítésről is tudomást szerezhethetünk, miszerint Máramarosszigetre az onnan deportált zsidó lakosság helyébe csíki székelyeket költöztettek volna a partizánveszély csökkentése érdekében.¹⁷ Így dr. Szűk Ödön postatitkár EMKE-nek küldött jelentéseiből már egyértelműen kitűnik a magas pozíciókat betöltő állami hivatalnokok részvétele a telepítés szervezésében, mint például Kádár államtitkár, vagy László Géza kereskedelemügyi minisztériumi osztályfőnök.¹⁸ Az említett telepítések sikeres véghezvitele esetén, számbelileg tovább gyarapodott volna a máramarosi és ezen belül is a máramarosszigeti római katolikus közösség.

Scheffler püspök, Szathmáry Lajos EMKE-elnöknek írt tájékoztató jellegű felhívásában arról értesíti őt, hogy

a Visó völgyében „elkezdődött és folytatódni fog” a székely családok telepítése.¹⁹ Az aknasugatagi járáshoz tartozó Bárdfalvára 1942 novemberében telepítettek le kilenc családot, a későbbiek során pedig Krácsfalvára is. A Bárdfalvára telepített székelyekről tudni lehet, hogy útaszokként dolgoztak, a feljegyzések szerint szép fizetésért. Lelkigyakorlatot számukra missziós tevékenysége során P. Vitéz Gerárd tartott, és felszentelte a számukra készült úgynevezett ONCSA-házakat.²⁰ Róluk tudni lehetett azt is, hogy mind római katolikusok voltak.²¹

A székely telepesekről készített kimutatásból tisztán kivehető, hogy sokgyermekes családokról volt szó, családunként a gyermekek száma 6-tól 12-ig terjedt. Számuk a szóban forgó időszakban, a vidék összes telepes családját beleértve, 400 személy körüli lehetett. 1943-as máramarosi bérmaútja során, Scheffler püspöknek külön gondja volt arra, hogy találkozhasson a telepes családokkal.²²

A felsővisói plébániához tartozó szórványlelkészségek közül a következőkben voltak székely telepések: Felsővisó, Izsaszacsal, Leordina, és Visóvölgy.²³ Az aknasugatagi plébániához tartozó lelkészségek közül Bárdfalva és Krácsfalva,²⁴ Újbocskó plébániájához tartozó szórványlelkészségekben pedig Újbocskón, Tiszakarácsonyfalván és Terebesfejérpatakon éltek székely családok.²⁵

A szórványlelkészségek ellátásával kapcsolatosan sok nehézség alakult ki. Egyrészt az őket ellátni tudó személyzet, másrészt pedig a szükséges anyagi fedezet hiánya okozta a legnagyobb

gondot. Az EMKE elnökségéhez intézett kérésében Baumgartner Alajos felsővisói plébános – aki a legtöbb fiókegyház ellátásáról gondoskodott – részletezte a nehéz körülményeket. Egyik ilyen körülményes helyzet a nagy távolságra eső fiókegyházak rendszeres látogatása volt, amire a kiszállási költségeket azonban sehogyan sem tudták fedezni. Az egyházi könyvek beszerzése a katolikus és magyar eszmék ápolása miatt volt szükséges. Ennek fontossága különösen olyankor vált inkább érezhetővé, amikor pap nem tudott kiszállni a szórványlelkészségekhez. A könyvek beszerzéséhez azonban szintén nem volt meg a kellő anyagi fedezet. Egyes helyeken a miseruha és a liturgikus kellékek hiánya okozott gondot, amelyek beszerzését és a szükséges fedezeteket a szerény anyagi körülményekkel rendelkező hívektől nem lehetett elvárni. A lelki élet és magyar szellem megalapozása érdekében missziós pap közreműködésével népmissziókra volt szükség, aminek költségeit szintén nem volt ahonnan fedezni.²⁶

**A székely telepesekről
készített kimutatásból
tisztán kivehető,
hogy családonként
a gyermekek száma
6-tól 12-ig terjedt.**

Scheffler püspök személyesen is pártfogásába vette a szórványlelkészségek ügyét, maga is felvéve a kapcsolatot az EMKE elnökével, akit arról tájékoztató, hogy a nagy szétzórtságban élő hívek ellátására egy harmadik papot is kiküld Felsővisó vidékére.²⁷ Az EMKE nem maradt közömbös az ügy iránt, ugyanis a kérések meghallgatásra találtak. Rövid időn belül, a püspök tudomására hozta Baumgartner Alajos felsővisói plébánosnak, hogy az EMKE elnöki osztálya a plébániájához tartozó szórványok támogatására 1800 pengőt utal ki. Az összeg elköltése előtt a plébánosnak költségtervet kellett készítenie, a felhasználás után pedig elszámolási kötelezettség is terhelte.²⁸

Scheffler Jánosnak külön gondja volt arra, hogy a szórványlelkészek a számukra a KALOT²⁹ országos központja által szervezett tanfolyamon részt vegyenek. Felhívásában a püspök a tanfolyam jelentőségére hívta fel a figyelmet, és az általa küldött lelkészt szigorúan utasította a tanfolyammal kapcsolatos rend pontos betartására.³⁰

ONCSA-házak a máramarosszigeti egykori Lapáj (ma Bobálna) utcában

A lelki élet megerősítése céljából a szórványközösségek felkarolásában olyan erdélyi ferences atyák segítettek, mint P. Vitéz Gerárd, aki több ízben is missziós tevékenységet tartott a vidék katolikus szórványközösségei számára, amiről részletes jelentést is tett a felettes hatóságoknak.³¹

Nem tarthatott sokáig az, ami alig kezdődött el. A gyökerek alig hogy elkezdtek megkapaszkodni, a háború új szele máris kitépte azokat. A szovjet előrenyomulás következtében a biztonságukat féltő székelyek kénytelenek voltak menekülni. A máramarosszigeti egyházközség feljegyzései erről így írnak: „Megindult arról-felől az emberek, anyagok, jószágok levonultatása. Mindez Szigeten keresztül bonyolódott le... Poros katonák, dübörgő szekerek, zörgő ágyúk, bőgő csordák, mekegő juhnyájak tízezrei, a felsővidéki lakosok, odatelepített székelyek, kistisztviselők, magyar családok tömegei tették hangossá Sziget utcáit éjjel és nappal... Ezek mind mentek lefelé, cél nélkül, batusan, hátán háza, kebelén kenyere, arcukon a fád lemondás vonása.”³²

Jegyzetek

- 1 Tempfli Imre: *Sárból és napsugárból. Pakocs Károly püspöki helynök élete és kora 1892–1966*, Budapest, 2002. 68.
- 2 Máramarosi Római Katolikus Főesperesi Levéltár (MRKFL), Pakocs Károly kormányzó 1942. március 16-án, a borsai községi elöljáróságok intézett levele.
- 3 Uo.
- 4 MRKFL, Scheffler János püspök 1943. március 19-én, Molnár Károly espereshez intézett levele, melyben Újbocskó plébániáján tett esperesi látogatással kapcsolatos észrevételeit közli.

5 MRKFL, Baumgartner Alajos felsővisói plébános 1943. február 16-án kelt és az EMKE-hez intézett levele.

6 MRKFL, Scheffler János püspök 1943. április 2-án, Szatmáry Lajos EMKE-elnökhöz intézett levele.

7 Tempfli, 67

8 Buda Lavinia: Preoții – „medici trupești și judecatori laici”- chemați să conducă comunitatea greco-catolicilor din Protopopiatul Iza „în lumina credinței și adevărului” în perioada 15 octombrie 1942 – 6 aprilie 1943, In: *Revista Arhivei Maramureșene* (A továbbiakban RAM), VII/7, Baia Mare 2014, 164 – 185, 175.

9 MRKFL, Baumgartner Alajos felsővisói plébános 1943. február 16-án kelt és az EMKE-hez intézett levele.

10 MRKFL, Scheffler János püspök 1943. március 19-én, Molnár Károly espereshez intézett levele, melyben Újbocskó plébániáján tett esperesi látogatással kapcsolatos észrevételeit közli.

11 MRKFL, Scheffler János püspök 1943. március 19-én, Molnár Károly espereshez intézett levele, melyben Rahó plébániáján tett esperesi látogatással kapcsolatos észrevételeit közli.

12 MRKFL, Scheffler János püspök 1943. március 19-én, Molnár Károly espereshez intézett levele, melyben Rónaszék plébániáján tett esperesi látogatással kapcsolatos észrevételeit közli.

13 MRKFL, Scheffler János püspök 1943. március 19-én, Molnár Károly espereshez intézett levele, melyben Borsabánya plébániáján tett esperesi látogatással kapcsolatos észrevételeit közli.

14 *Historia Domus Aknasugatagensis*, 1942, 123.

15 L. Balogh Béni: *Küzdelem Erdélyért. A magyar–román viszony és a kisebbségi kérdés 1940–1944 között*. Budapest, 2013. 145–147.

16 L. Balogh: *Küzdelem Erdélyért*, 211.

17 A postatitkári jelentés alapján orosz repülőkből dobják ki a partizánokat éjjelente, akik közül egyeseket elkaptak, mások pedig gond nélkül megjelentek a lakosság

körében is. A partizánveszélyt a jelentés szerint, továbbá növelték a deportálások elől, a hegyekbe menekülő zsidó suhancok is. Lásd: Balogh Júlia (szerk.): *Szórványsors. Erdély 1940–1944*, Budapest, 1992. Dr. Szűk Ödön postatitkári jelentése, 189. A partizánveszély gondolata attól kezdve, hogy a román nagyvezérkar külön elképzeléseket dolgozott ki Magyarországgal szembeni esetleges partizánakciókról, máskülönben is jogosnak bizonyultak. Az észak-erdélyi román menekülteket is felhasználva és belőlük sejteket alakítva, az elképzelések szerint átdobták volna Észak-Erdélybe, hogy ott szervezkedni tudjanak és szabotázsokat hajtsanak végre. Erről lásd: L. Balogh: *Küzdelem Erdélyért*, 195.

18 Balogh Júlia (szerk.), *Szórványsors. Erdély 1940–1944*, Budapest 1992, Dr. Szűk Ödön postatitkári jelentése, 189.

19 MRKFL, Scheffler János püspök 1943. április 2-án, Szatmáry Lajos EMKE elnökhöz intézett levele.

20 ONCSA (Országos Nép és Családvédelmi Alap). A Teleki kormány szociálpolitikai programjának részeként hozták létre, 1940. évi XXIII. tc. alapján. A sokgyermekes családok megélhetését, intézményes támogatásukat és a gyermekek szervezett védelmét szolgálta. Az 1940-es években ennek köszönhetően jutott 12000 család házhoz, néhány ezer pedig földhöz. Lásd: Glatz Ferenc (szerk.): *Magyar Nagylexikon XIV. kötet*, Budapest, 2002, 264.

21 *Historia Domus Aknasugatagensis* 1943, 123, 127.

22 MRKFL, Molnár Károly főesperes bérmáúttal kapcsolatos ismertetője. 1943. március 23.

23 MRKFL, Kimutatás Felsővisó plébániájának területén levő székely telepes családkról. 1943. november 25.

24 *Historia domus Aknasugatagensis* 1943, 123.

25 Szatmári Püspöki és Káptalan Levéltár, Kimutatás Újbocskó plébániájának területén levő székely telepes családkról. 1943. november 25., In: *Nagybocskói Plébánia Iratai*.

26 MRKFL, Baumgartner Alajos felsővisói plébános 1943. február 16-án kelt és az EMKE-hez intézett levele.

27 MRKFL, Scheffler János püspök 1943. április 2-án, Szatmáry Lajos EMKE elnökhöz intézett levele.

28 MRKFL, Scheffler János püspök 1943. április 15-én, Baumgartner Alajos felsővisói plébánoshoz intézett levele.

29 A Katolikus Agrárfijúsági Legényegyletek Országos Testülete, 1935 és 1946 között működő, egyházi indíttatású világi szociális agrárfijúsági reformmozgalom, a 20. századi magyar történelem egyik legsikeresebb civil szerveződése.

30 MRKFL, Scheffler János püspök 1943. őszén, Baumgartner Alajos felsővisói plébánoshoz intézett levele.

31 MRKFL, Scheffler János püspök 1942. december 1-én, Faulwetter János újbocskói plébánoshoz intézett levele. Tevékenységéről lásd még: *Historia domus Aknasugatagensis* 1943, 127.

32 Máramarosszigeti *Historia domus*, 1944.

Máriás József

Az Electro Sistem 12. albuma

Nagybánya egykor és ma

A mostani kötet súlypontja a vizuális megjelenítés, a három nyelvű képaláírásoknak információt hordozó és eligazító szerep jut.

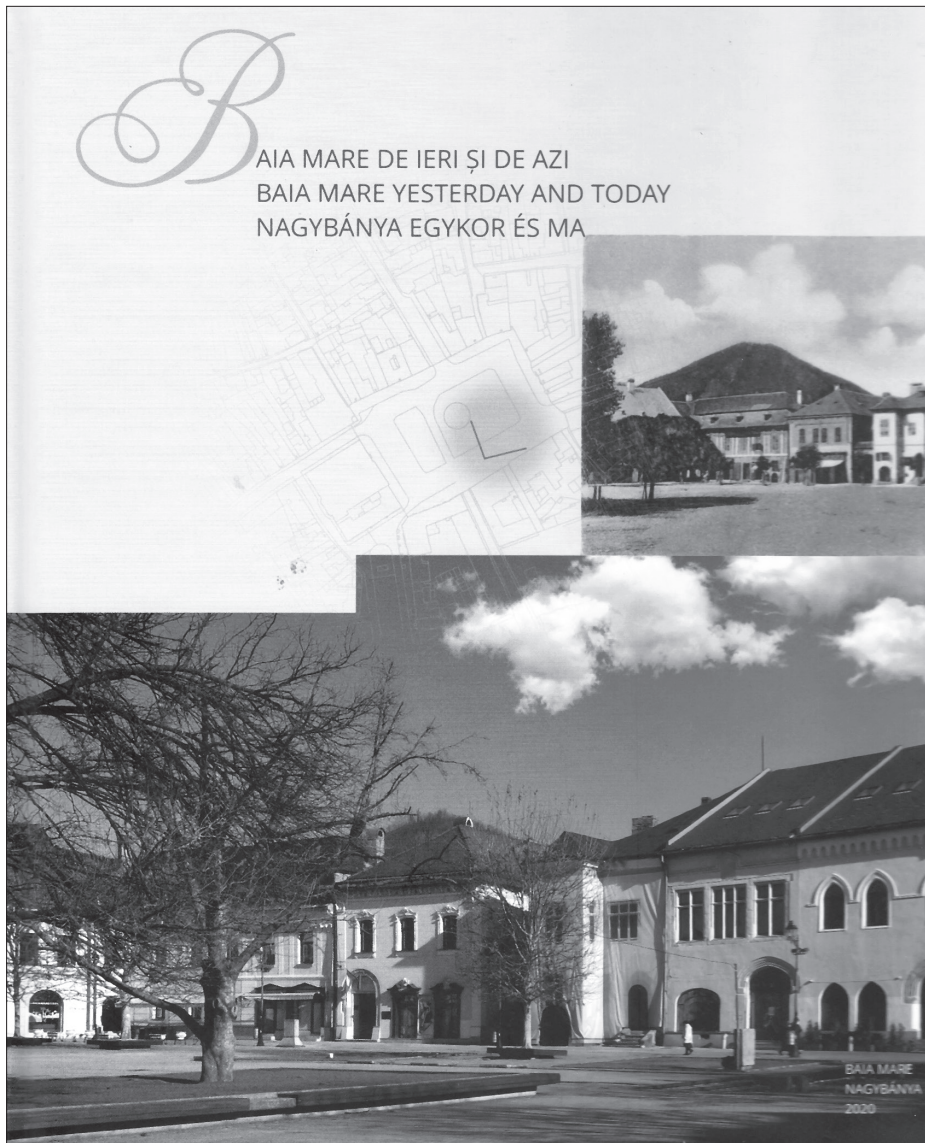
F orrongó, néha irányt vesztett korunkban, a modern, digitális eszközök uralmának világában üde színfolt, ha valaki a Gutenberg-galaxis csillagképéhez hűen, következetesen kitart a hagyományos technika nyújtotta eszközök és lehetőségek kínálta lehetőségek mellett; olyan értékeket tesz asztalunkra, amelyet semmilyen vírus nem törölhet le, amit bármikor kézbe vehetünk, lapozgatva elmerülhetünk benne, kettős céltalattal: az ismeretszerzés vagy nosztalgia ébresztette/keltette vággyal. Miként is lenne másként Misztótfalusi Kis Miklós szűkebb pátriájában, hozzá hasonlóan a mives szakmát a művészet rangjára emelve. Szép példája ennek a Blaskó István vezette Electro Sistem vállalat által kezdeményezett, tizenhárom évvel ezelőtt útjára indított, az artisztikum magaslatán kivitelezett albumsorozat immár 12. kötete.* Rendkívül értékes szolgálatot vállalt ezzel magára, sok száz éves erdélyi hagyományokat folytatva, melyek során a tehetősebbek szívesen áldoztak a szellemi élet támogatására, értékmentő és tanító szándékkal. Minden kötet esetében megtalálta azokat a szakembereket, akik a leghitelesebben mutatták be évszázados értékeinket, megtudták mutatni, mi az, amit Nagybánya és környéke adott a magyar és egyetemes kultúrának, neveltek bennünket a szülőföld értékeinek megismerésére és tiszteltetésére, beépítve azokat az identitásunkat erősítő és megőrző értéktárunkba.

E törekvésnek a múltban, jelesen a közelmúltban is volt hagyománya. Például az albumban is többszöri hivatkozással említett Palmer Károly: *Nagybánya és környéke* (1894) című kötete, továbbá a száz évvel későbbi, a Metz József által megálmodott *EMKE Füzetek* 1993-ban indított sorozata, különösen a mostani albummal kapcsolatba hozható, sok hasznos információt és képanyagot tartalmazó *Nagybányai Kalauz* (1993), *Szent István templom* (2000), *Felsőbányai*

Kalauz (1998), *Bányavidéki Túrák* (1995), *Misztótfalusi Kalauz* (1993) és a *Koltói Kalauz* (1994) című kötetek. Ezek helytörténeti tanulmányokkal szolgálták a jobb megismerés folyamatát, a nagybányai születésű Németh Lászlóval együtt vallották: „a megismerés: megértés; a megértés: szeretet”; egy időben, a tudományos közlés és az érzelmi ráhatás révén tettek tanúságot a Tamási Áron alkotta axiómáról: „azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne”. Otthon pedig csak ott lehetünk, ahova nemcsak egy születési bizonyítvány, nemcsak egy laccímkartya köt, hanem történelmi begyökerezettség, bennünk élő hagyomány, mely a közös nyelv és kultúra szimbiózisában ölt testet, még akkor is, ha fizikailag messze sodródtunk, de lélekben, a gondolatok szárnyán mindig haza járunk.

Ezen az ösvényen haladva teljesítette ki a maga szándékát a Blaskó István vezette Electro Sistem vállalat, az általa toborzott munkaközösség. Az Electro Sistem-albumok megjelenése immár része a nagybányai kulturális élet színgazdag eseményeinek.

A mostani kötet súlypontja a vizuális megjelenítés, bemutatás. A három nyelven írott, tömör képaláírásoknak információt hordozó, betájoló és eligazító szerep jut. Deák László és Mezei József archív képeslapgyűjteménye, több mint 80 reprodukált fotó – a régi és a mai urbanisztikai arculat egymással szembe állításával – különös hatásfokkal igazít el bennünket Nagybánya és néhány környékbeli helység jobb megismerése útján. Az előszó szövegét író – egyben a kötet koncepciójának megálmodója és kivitelezője – Pintér Zsolt tömören utal a kiadvány indítékra/szándékára: „A múlt felidézése a jelennel való párhuzamba állítással történik, hasonló látószög, távolság és helyszín közérthető leírásával. Arra hív meg, hogy az egyes helyek megszólítsanak, szárnyat

bontsanak képzelő erőnknek, és éljük át az idők változását.” Akorabeli leírásokból kiragadott idézetek utalnak a látvány jelentőségére, szerepére.

Az album szerkezete a rendelkezésére álló képhalmazt területi szórásban csoportosítja: régi főtér, kispiaç és cinterem, Felsőbányai utca és környéke, Híd utca és környéke, Gheorghe Șincai (Szatmár) utca és környéke, a piac és környéke, a Zazar jobb oldalának környéke, Misztótfalu és Szinérváralja, Nagysomkút és Koltó, Felsőbánya és környéke.

Az archív képslapok a jelennel szembeíteneak, mintegy tükörképként állnak előttünk. Az egybevetés – azonosság, hasonlóság vagy kontraszt révén – az idő múlásának a bizonyosága, tanújele. Örömmel fogadjuk azokat, amelyek ma is ugyanabban az állapotban állnak előttünk, megőrizve eredeti vonásaikat, jellegzetes építészeti stílusukat.

Ez különösen Nagybánya régi főterére vonatkozatható, amely ma is több

évszázados arculatában tündököl, hű képe a közép-európai városépítészeti, architektúra gyakorlatának. Tisztelettel adózunk azon városvezetők előtt, akik „a múltat végképp eltörölni” forradalmi lendületében megőrizték az utókornak, hogy mi is megismerhessük, elismeréssel adózhassunk építőik, elődeink előtt. Itt minden épületnek saját személyisége van, olyan karakteres jegyekkel, amely Nagybányát megőrizte Nagybányának. A hajdani István-szállót, a Schweitzer-vagy Mándi-, a Teleki-, Agrícola- és Bay-, az Erzsébet-házat, a Fekete Sas épületét, a Dégenfeld-palotát és Kontyos-házat.

Utunkat a főtér szomszédságában lévő kispiacon és a cinteremben folytathatjuk. Láthatjuk az 1402-ben épült Szent Miklós-templomot. Rácsodálkozhatunk a város ikonikus épületére, az István-toronyra, a háromszáz éves Szentháromság-templomra. A Felsőbányai utca „kapuja” a Fekete Sas-fogadó és a Platty-ház, odébb az evangélikus

és a görögkatolikus (ma ortodox) katedrális.

A város egyik legismertebb nevű utcája a Virághegy felé nyit kilátást, benne a református templommal. „Az »ásító torony« vörös sisakja a Nagybányai Művésztelep számtalan festőjét megihlette.” Látnivalóink sorát gyarapítja a református iskola – ma a Németh László Elméleti Líceum otthona. Vele szemben nyílik a középkori pénzverdéhez vezető utca. Az épület történelmi atmoszférája Nagybánya fénykorába vehet bennünket, hiszen ez „a Magyar Királyság, majd az Erdélyi Fejedelemség egyik legfontosabb pénzügyi központja volt”.

Nyugati irányban a Szatmár utcára nyílik kijárás a főtérről. A hajdani Polgári Kör épülete – amint nevében is hordozza – a polgárosodó város középosztályának volt a találkozó helye, kulturális-társadalmi életének centruma. A Gheorghe Șincai Főgimnázium pedig az oktatás, az ifjúság nevelésének „zászlóshajója”. És ezen az utcán találkozunk a múlt és a jelen szembeállításának negatív dokumentumával: az egykori Pokol-ház karakterisztikus épülete egy, a szocreál építészet jellegtelen tömbházával „néz szembe”.

Kis sétával eljuthatunk az élelmi-szerpiacra, melynek házai még őriznek valamit a múlt hangulatából, amiképp a főtér felé vezető Magyar utca Úri Kaszinójának épülete is.

A Zazar jobb partján a várost északról övező Virághegy és a Kereszthegy tűnik fel a szemünk előtt. Előbb a Klastromrét, a Falumúzeum, aztán a hajdani Széchenyi liget kínál szemgyönyörködető, nyugalmat és magunkba feledkező természeti képet. De tudjuk, hogy e városnegyed, a Veresvizi, nem csupán a bányászházak immár jobbára romantikájának a tereuma, hanem az 1896-ban a városban megtelepedett művészkolónia otthona, kedvenc és gyakori ihletforrása, tematikai sokszínűségét kínáló, a tájba oldódó, abba belesimuló környezete is. A veresvizi bányabejáratot megőrkítő képek az ősi mesterség, a színesfémányászat életadó, történelmi időkert átívelő idejére, illetve az elmúlására, megszűnésére, múltjára utalnak.

Az album külön korpuszban szerepelteti néhány, Nagybányához közeli helység múltját, jelenét. Misztótfalut, amely híres szülőtte – a jeles középkori erdélyi tipográfus, Misztótfalusi Kis Miklós – szülőhelyét és emlékéit idézi elénk. A valamikori magyar királyi népiskola eszünkbe juttatja a már csak emlékekben élő anyanyelvi oktatást. Pár kilométerre nyugatra Szinérváralja nevezetességei kínálják magukat: a hatszáz éves

Nagybánya régi főtere. Dávid Lajos felvétele

múltra visszatekintő római katolikus templomot, a kisdedóvót, továbbá annak megismerését, hogy 1873-ban e városban nyílt meg Szatmár vármegye első állami elemi népiskolája, valamint azt is, hogy e város szülötte Erdősi Sylvester János, a neves bibliafordító.

Déli irányba fordulva az album készítői, az archív fotók tulajdonosai Nagysomkúttal és környéke nevezetességeivel ismertetnek meg bennünket: a görögkatolikus (ma ortodox) templommal, a Kővárvidéki Takarékpénztár és a Járásbíróság műves épületével. Oda utazva áthaladunk a festői vidéken kanyargó Lápos folyó hídján, majd kisé letérve az útról eljuthatunk Koltóra a Teleki család kastélyéba, melyhez oly sok Petőfi-emlék kötődik.

Nagybányától keletre haladva Felsőbányára érkezünk. A hajdani Mons Medius szép régi épületei őrzik a múltó nyomait: a római katolikus és református templomok századokra visszanyúló örökségét, az ortodox templom a sajátosan bizánci építészeti stílust, az 1739-en épült városháza pedig a szabad királyi város rangját, tekintélyét méltán idéző barokk építészeti jegyeit. Szó szerint is a múlt, a letűnő időket eleveníti fel a Zárda, a szatmári irgalmas nővérek által évtizedekig fenntartott/működtetett iskola, amely ma a ránk hagyott örökség iránti közömbösség következtében üresen áll, várja, szenvedje az idő kíméletlen rombolását. A bányászat megszűnt, annak következményeként pedig a város sorsa is megpecsételtetett. A természet szerencsére időt

állóbb. A város közeli Gutin-hegységet szimbolizáló Kakastaréj két tájhaza határán, mintegy őrséget áll az idő fölött. Az ipari műemlékként számon tartott Bódi-tó víztükrében zavartalanul mártózik meg a főléje magasló Feketehegy. A természet időtállósága nekünk is reményt adhat arra, hogy az elkövetkező századokban is lesz élet e tájon.

Most, hogy megpróbáltam érdemben méltatni e szép albumot, kételkedni kezdtem, hogy leírt szó, bármennyire elismerő is, képes-e a fotóművészet látató/megjelenítő erejét, varázsát illően és érdemben visszaadni. Ha nem is, talán annyit elér, hogy fölhívja figyelmet az Electro Sistem csodálatra és közmegebecsülésre, elismerésre méltó kezdeményezésére, az album megalkotóinak kiváló szakértelmére, a budapesti Prime Rate nyomda művészi munkájára.

Hiszem, hogy lesz folytatása. Ha szabadna, a sorozatot őszinte és mély megbecsüléssel méltató idő, a bányavidékhez oly sok szállal kötődő, a nyolcvanas éveit taposó tollforgató ember maga is tenne egy-két javaslatot a jövőbeni albumok tartalmára, tematikájára. Ilyen lenne/lehete a nagybányai és annak vonzáskörében lévő helységek szellemi életének bemutatása. Ilyen lehetne például az irodalom, amely Erdősi Sylvester Jánostól, Misztótfalusi Kis Miklóson, Teleki Sándoron át a Nagybányán született Tersánszky Józsi Jenőig és Németh Lászlóig avathatná be az olvasókat szellemi értékeink univerzumába. Ilyen lehetne az oktatásügy, amely az 1388-tól dokumentumokkal igazolható

katolikus plébániai iskolától a Kopácsi Sándor által 1547-ben alapított Schola Rivulina református középtanodán át vezet a Mátyásovszky László nyitrai püspök 1704-ben tett alapítványának köszönhetően felépített Rezidenciáig, amelyben 1714-ben már megindulhatott az oktatás. A későbbiekben az állam is egyre erőteljesebb szerepet vállalt a struktúrák alakulásában, változásaiban. Természetesen nyomomon lehet követni a román tannyelvű egyházi iskolarendszer kiépülését is, azt sem feledve, hogy a nagybányai középiskolában már az 1860-as évektől kezdve rendszeres, tanrendbe iktatott román nyelvtanítás folyt. A kitejesedést a mai kép bemutatása hozná meg: Nagybánya iskolaváros lett.

A város közeli Gutin-hegységet szimbolizáló Kakastaréj két tájhaza határán, mintegy őrséget áll az idő fölött.

Gondolataim, az album forgatása nyomán bennem kialakult elismerő érzés szerény folyamánya annak, amit bennem az kiváltott. A népi szólás azt tartja, hogy a puding próbája az evés. Mindenkinek, aki hozzá juthat, szívből ajánlom: „kóstolja meg”! Szeretni fogja, amint az eddigieket is!

*Baia Mare de ieri și de azi – Baia Mare yesterday and today – Nagybánya egykor és ma, Baia Mare – Nagybánya 2020

Suba László

Naiiv művész, autodidakta művész, népi művész

A címben idézett kifejezésekkel gyakran találkozunk, de kiegészíthetjük még olyanokkal is, hogy amatőr vagy östehetség. Érdekel, hogy mit takarnak ezek a kifejezések, és milyen eszmei tisztázódási folyamaton mentek át a 20. század folyamán.

A naiiv művészet megnevezést a művészettörténelemben először Henri Rousseau (1844–1910) francia festő műveire alkalmazták. Az avantgárd irányzatok a 20. század elején indultak Párizsból, a világ akkori művészeti központjából. Céljuk a művészet megújítása volt, szakítás az akadémista irányvonallal. Felfigyeltek a primitív népek művészetére, mert úgy gondolták, a művészetben el kell jutni a gyökerekig. Picasso és Brâncuși például szerette a gyermekek művészetét, vagy az afrikai maszkokat – ugyanilyen okokból lelkesedtek a modern művészek az autodidakta festők munkáiért.

Gyakran segítették őket, hogy kiállíthassák munkáikat. Próbálták értelmezni és megnevezni ezt a fajta művészetet, a legelfogadottabb végül is a naiiv művészet megnevezés lett – a francia nyelvben ez az ártatlan szónak a megfelelője.

A 20. század folyamán a naiiv művészet iránti érdeklődés egyre csak nőtt. Országos kiállításokat, majd több nemzetközi kiállítást rendeztek. Ez lehetővé tette, de feltételezte is ennek a művészetnek az értelmezését. Anatole Jakovsky *A naiiv festészet* (1976) című munkájában összegzi a főbb jellegzetességeket. Autodidakta művészek alatt azokat értjük, akik nem végeztek hosszabb ideig tartó művészeti tanulmányokat. Munkaidőn kívül foglalkoztak művészettel, és nem a piac számára alkottak. Ezek az alkotók egy belső kényszer hatására akarták élményeiket kifejezni, egyéniségüket érvényre juttatni. Technikai jellegzetességek között találhatjuk azt, hogy nem alkalmazzák a tárgy vagy levegő perspektíváját. Eszerint a távoli és közeli tárgyak lehetnek egyforma nagyok, színekben is azonos értékűek. Az anatómiai pontosságot is elhanyagolják a kifejezés erősítése érdekében. Ez nem azt jelenti azt, hogy mind azonos módon dolgoznak – ezért nehéz is volna egy közös stílust meghatározni. Minden nemzetnek vannak naiiv művészei, már művészeti múzeumokat is létesítettek számukra. Ilyen Magyarországon is van, Kecskeméten, a Magyar Naiiv Művészek Múzeuma.

A naiiv művész megnevezés körül nem mindig volt, sőt, ma sincs teljes egyetértés. Van, aki inkább az autodidakta művész megnevezést tartja helyénvalónak. Sokan egyetemi végzettség nélkül jutottak a magas művészi alkotás szintjére. Nálunk is sok ilyen művész van, aki az elhivatottság érzéséből kiindulva, teljes erejével

Zsigmond Rozália népi alkotó, Makfalva: Bivaly

Henri Rousseau: Oroszlán

azon dolgozott, hogy kibontakoztassa tehetségét. Ha népi alkotó kifejezést használjuk, akkor valamelyik hagyományos népművészeti tevékenység követőjére gondolunk, tehát egy határozott kulturális törekvésről beszélünk. A naiv művészet esetében nagyon fontos az egyéni út keresése, az egyéniség érvényesítése, a pszichológiai motiváció. Alois Riegl osztrák művészettörténész szerint az emberbe bele van táplálva az alkotási vágy. Sigmund Freud pszichológus, a pszichoanalitikus iskola megalapítója munkásságában a művészet fontos szerepét emelte ki, mint a vágy-megvalósítás eredménye. A művész számára az alkotás az élet teljesebb igénybevételét jelenti.

Bemutatók néhány művészt, akiknek neve már beíródott a művésztörténetbe. A francia Henri Rousseau a 19–20. század fordulóján élt, és tisztviselőként tartotta fenn a családját. Munkáira felfigyeltek a kor modern művészei, és támogatták is. Munkáinak nagy része egzotikus tájakat, növényeket, virágokat ábrázolnak, de festett portrékat is. Képein nem alkalmazza a perspektívát, a dolgokat egy síkban tartja, és részletekbe menően kidolgozza. Munkáiból primitív szellemiség, a természet ereje sugárzik. Önarcképén látszik, hogy a személyiség megmutatása milyen fontos számára.

Csontváry Kosztka Tivadar (1853–1919) patikus volt, de egy vallásos kinyilatkoztatás következtében

a festészetet tekintette fő hivatásának. Kevés szakmai oktatásban részesült, de tanulmányúton járt Münchenben, Düsseldorfban, Párizsban. A nap útját követve festett Dél-Olaszországban, majd kelet felé indulva eljutott a Közel-Kelet országaiba, ahol felkereste a kereszténység történelmi helyeit. Néhány művének címe: *A Taorminai görög színház romjai*, *A magányos cédrus*, *Zarándoklás a cédrusokhoz*. Itthon festette a *Vihar a nagy Hortobágyon*, illetve a *Selmecbánya látképe* című képeket. Némelyik festménye a 3–5 méteres nagyságot is eléri. E képek előtt a természet fenségének érzése tölti el a szemlélőt, ami egyedülállóvá teszi a magyar festészetben. A *magányos cédrus* című munkája is lenyűgözi a nézőt, benne a művész egyéniségére, életére lehet ismerni. Csontváry életében nem kapott elismerést. Az 1930-as években rendeztek műveiből kiállítást, majd az 1960-as években írtak róla monográfiát. Elismertségének késését több okra is vissza lehet vezetni. Szerintem egyik ilyen ok lehet a kelet-európai elszigeteltségünk. Azt is tudjuk róla, hogy magányos, elszigetelt életet élt. Munkáit nem lehetett stílusokba sorolni. Csak most vagyunk abban a korban, ahol a személyiség – mint alkotó energia – az érdeklődés körébe került.

Ahogy más országokban, úgy Erdélyben is voltak olyan tehetségek, akik nem jutottak a művészképzés magasabb fokára, de a nép becsülte őket. Ilyen tehetség volt Molnár Dani

makfalvi agyagszobrász a 19–20. század fordulóján, akit a budapesti szobrászok, így Fadrusz János is támogattak anyagilag. Ezeket az embereket őstehetségnek nevezték, és ilyenek Erdélyben bőven voltak. A 20. század második felében az állam foglalkozott a népi alkotókkal, fórumot teremtettek nekik.

Ők fazekasokként, szövőasszonyokként, fafaragókként vagy naiv festőkként kiállításokon vehettek részt. Ugyanakkor Népművészeti Iskolák is működtek, ahol festészetet, szobrászatot, kerámiát lehetett alapfokon tanulni. Az itt végzettek közül többen művészeti egyetemen is diplomát szereztek. Sok nevezetes művész van Erdélynek, akik autodidakta módon képezték magukat. Ilyen Györkös Mányi Albert (1922–1993) is, aki a kolozsvári Gh. Dima Zenekonzervatórium végzettje volt, és felesége, Jakab Ilona mellett festőművésszé képezte magát. *Kalevala* című sorozatával díjat is nyert. Murádin Jenő művészettörténész ezeket írja róla: „festményeit a perspektíva törvényeivel nem számoló naiv elrajzolások, s ugyanakkor az erőteljes kifejező színvilág és egyszerűsítés jellemzi”.

...Rainer Maria Rilke
német költő
egy fiatalember
felkereste a verseivel:
lesz-e belőle költő?
Rilke azt felelte:
erre csak a fiatalember
válaszolhat.

Ha a művésszé válás folyamatáról van szó, akkor találónak érzem Rainer Maria Rilke német költőről szóló anekdotát, akit egy fiatalember felkeresett a verseivel, majd végül megkérdezte, lesz-e belőle költő. Rilke azt felelte, hogy erre a kérdésre csak maga a fiatalember válaszolhat. Sokan azt mondják, hogy fölösleges az egyetem, mert íme ez az amatőr, aki szebben fest, mint az egyetemet végzett. A művészeti pálya kezdetektől végig kitartást, küzdelmet jelent. Másként, aki kedvtelésből művészkedik, nem jut el a művészet magasabb régióiba. A tehetség mellett szakmai tudásra és műveltségre is szükség van. Az út nehéz, de számtalan példa igazolja, hogy az alkotási vágy legyőzi a nehézségeket.

P. Buzogány Árpád

Világnak fordulása, régí idők elmúlása

A negyven válogatott felvétel a múlt évszázad első felének székelyföldi valóságából idéz fel jellegzetes helyszíneket és munkaalkalmakat.

Régi fényképfelvételekből nyílt kiállítás a csíkszeredai és környékbeli közönségnek a Megyeháza galériában. A negyven válogatott felvétel a múlt évszázad első felének székelyföldi valóságából idéz fel jellegzetes helyzeteket és helyszíneket, illetve munkaalkalmakat.

A tárlat anyaga régmúlt időkbe viszi vissza a nézőt. Olyan korba, amelyről közvetlen élménye a nagyszülők nemzedékének sem lehet, legjobb esetben a régi emberek elbeszélésére, vagy pedig régi leírásokra támaszkodhatunk.

A felvételeket Balázs Ödön, a székelyudvarhelyi művelődési intézet, a Hargita Megyei Hagyományőrzési Forrásközpont fotográfusa gyűjtötte és válogatta. Tán nem túlzás úgy fogalmazni, szakmai alázatának bizonyítéka, hogy nem a saját vagy kortársainak felvételeit tárta elénk, hanem régi fotográfusok ritka képkockáiból állította össze ezt a kiállítást. Költői címet adott

neki – *Világnak fordulása, régi idők elmúlása* –, amely hangulatában is segíti a múltbeli utazást.

Bár a felvételek készítőinek kiléte nem minden esetben ismert, ez nem von le semmit az élményből. Abból az élményből, hogy az ember visszafelé is tekint, tekinthet és tudni szeretné, mi történt korábban. A szavakhoz képest ezek a fotográfiák teljesen más élményt nyújthatnak. Látni itt életképeket és eseményfotókat is, persze beállított képnek látszik ma számunkra mindegyik. De ne felejtjük el, hogy még 20–30 évvel ezelőtt is a felvételkedészítés ténye milyen fontos volt! Egy fényképezőgép jelenléte a jövőbe átmentődés ígéretét is magában hordozta...

Bár az utánunk maradó képi lenyomatok egy része akaratom ellenére is elvész, megsemmisül, vagy éppen elkallódik, ezekkel a sors kegyes volt. Egy részüket Balázs Ödön gyűjtötte,

Kolozsi Albert és Ladó Julianna családja. Lövéte, az 1940-es évek eleje. Mihály János gyűjtése.
A gyermekek: 1. Kolozsi Julianna (szül. 1924. március 31.); 2. Kolozsi Albert (1925. október 1.); 3. Kolozsi Margit (1927. augusztus 10.); 4. Kolozsi Dénes (1929. március 22.); 5. Kolozsi Lajos (1930. augusztus 31.); 6. Kolozsi Anna (1932. március 29.); 7. Kolozsi Teréz (1933. október 7.); 8. Kolozsi István (1935. július 21.); 9. Kolozsi Róza (1938. május 14.); 10. Kolozsi Béla (1940. április 3.); 11. Kolozsi Ferenc (1942. augusztus 4.)

Állattenyésztők díjazása Sepsiszentgyörgy főtéren. Készítés ideje: az 1900-as évek eleje. Gere István felvétele. Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy.

jelentősebb arányban vannak itt olyanok, amelyek gyűjteményekből származnak: Fortepan képarchívum, sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum, Maros Megyei Múzeum, Kriza János Néprajzi Társaság fotóarchívuma, illetve Károly Veronika menasági, Kerekes Edit petki, Mihály János Homoród menti gyűjtéséből.

Az időben legrégebbi két felvétel még a 19. század végén készült, pontosabban 1898-ban, és a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum tulajdona. Egyik az Olton való nagy hálós halászatot, a taplózást örökíti meg, a sepsiszéki pontos helyszínt nem jegyezték fel. A másik felsőrákosi lakodalmat ábrázol, a képek szerzője ismeretlen. A kiállítás részét képező legrégebbi képek közt több is van, ami a mai Kovászna megyében készült, így Kovásznán a Pokolsár fürdő 1905-ben (a fotográfus személyét nem ismerjük, Fortepan képarchívum) és 1908-ból egy, az akkoriban szokványos életképnek tűnő ábrázolás: lámpagyújtás Sepsiszentgyörgy főtérenak délkeleti részén. Utóbbi Gere István felvétele, a Székely Nemzeti Múzeum tulajdona. Ugyanebből az évből való a balavásári zenekar csoportképe (SzNM), valamint egy székelyudvarhelyi utcarészlet, a Tó utcáról (Erdélyi Mór felvétele, Fortepan képarchívum). Bár ennek az utcának a látványa manapság teljesen más, így is megőrzött valamennyit a régi korok hangulatából, ugyanis a Székelytámadt vár oldalához tapasztott ház az egykori vizes árok helyén épültek.

Székelyföld más-más tájegységét képviselő képek kerültek egymás mellé, mint egy gyimesfelsőlaki csángó udvar (1910-es évek, László Ferenc felvétele), kászonzeltíziek a kiskapu előtt (Roediger Lajos felvétele 1912-ből), csíki és lövétei viselet 1914-ből Gönyey Ébner Sándor felvételén; illetve a következő településekről: Vargyas, Homoródmás, Felsőrákos, Atyha, Petek, Csíksomlyó, Székelyudvarhely, Sepsiszentgyörgy, Balavásár, Csíkszenttamás, Farcád, Betfalva, Jobbágyfalva, Kászonzimpér, Csíktaploca, Gyergyóalfalu, Kézdiszentlélek, Siklód, Csíkmenaság.

Időrendben a sorban az alsócsernátoni téglavetést ábrázoló kép (Kriza János Néprajzi Társaság fotóarchívuma) a legkésőbbi: 1963 júniusában készítette Vámszer Géza néprajzkutató, művészettörténész, akinek nevét az EMKE 1992-ben alapított néprajzi díja és Hargita megye Művészeti Népiskolája viseli.

A határőrök, a konfirmálók, az iskolai osztály, a zenekar, az olvasóköri, a mezőgazdasági tanfolyam, a lakodalmi népség és a családok csoportképe mondhatni megannyi emlékkép, tanúságai annak, hogy a felvételeken láthatók lévők részt vettek ezen vagy azon az eseményen. Ilyen célból készültek az utcarészleteket ábrázoló felvételek is. Állatkiállítás, téglavetés, búcsú, hídépítés, illetve a mesterségekkel, foglalkozásokkal kapcsolatos képkockák más típusú információt hordoznak, ezeket ma eseményfotóknak neveznénk inkább.

A székelyudvarhelyi tímár, a farkaslaki vagy a csángó család ábrázolása azért is élt túl sok évtizedet, mert az ábrázolt személyek emléke is a fényképpel együtt marad fenn.

Az ábrázolt személyek legtöbbször ünneplő viseletben és méltóságteljes testtartással állt a fényképezőgép elé. Érezték a fontosságát annak a pillanatnak, hiszen életüknek nem megszokott eseménye volt. Ez az ünnepélyesség, a saját fontosságuk tudata még a kötélverő, a hídépítő munkások esetében is megfigyelhető.

Az emberek megálltak az utcán, amikor fénykép készült arról. Ezt az állapotot, a rácsodálkozással vegyülő büszkeséget láthatjuk a cserépedényeket áruló fazekasok, a fonó asszonyok, az Olton halászó emberek, a lámpagyújtó gyermek mellett felnőttek arcán is.

A fényképezés ténye minden esetben kiemelt jelentőségű volt, ez még a képeken lévő emberek magatartásából is megállapítható. Talán ennyi, amennyit a fotográfusok a dokumentumértékhez hozzátehettek: ma is láthatjuk, hogyan viszonyultak ehhez a nagy pillanathoz. Számunkra inkább azért érdekes, mert ez a magatartás, hozzáállás rég eltűnt a ma emberéből.

*Értékes információt
őriz mindegyik képkocka,
távoli időket
hozhatnak
közelebb hozzánk.*

Ezek az egymás mellé helyezett régi életképek elsősorban arra hívják fel a figyelmet, hogy mekkora érték nekünk tudni a múlttól. Értékes információt őriz mindegyik képkocka, távoli időket hozhatnak közelebb hozzánk. A felvételek dokumentumfotóknak számítanak, hiszen látjuk, milyen volt a csíkszenttamási, a jobbágytelki és a menasági ünnepi viselet, a szekér vagy a lovak hámja, hogyan kötötték a csíkszenttamási lányok és asszonyok a fejkendőjüket, milyen volt a zsúpfedés a siklódi házakon.

Ezek az emlékképek, Balázs Ödön válogatásában, élménytele pillanatokat hozhatnak nekünk is. Más idők számunkra ismeretlen hangulatát. A fényképek által azonban beépülhetnek a jelenünkbe, az életünkbe is, és ennek a tárlatnak ez nem is mellékes célja. A vándorkiállítást 2019 októberében először Székelyudvarhelyen, a Művelődési Házban mutatta be az intézmény.

Bathó Éva, Bortos Mădălina Mária,
Beta Denisza, Tímár Alex

Az énekes, aki nem hagyta el szülőföldjét

Pillanatképek Nyisztor Ilona életéből

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma a 2016/2017-es tanévben indította *Hétköznapi hőseink – írjunk történelmet!* elnevezésű kezdeményezését. Ennek lényege, hogy iskolások saját szülőfalujukból mutassanak be olyan embereket, akik bár nem kerültek reflektorfénybe, szélesebb körben nem kerültek az érdeklődés középpontjába, de munkájuk révén sokat tettek a helyi közösségekért, és rendkívüli képességeikről, kiemelkedő tulajdonságaikról, átlagon felüli jellemvonásukról tettek tanúbizonyságot.

A projekt erdélyi lebonyolítója az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, ezen belül a Közép-Erdélyi Magyar Művelődési Intézet, résztvevői romániai magyar iskolás csapatok. Új, *Hétköznapi hőseink* című sorozatában lapunk a kezdeményezés során eddig született, helytörténeti adalékokat is tartalmazó dolgozatok szerkesztett, esetenként tömörített változatát teszi közzé.

Tanári ajánló

A

mikor az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület jóvoltából eljutott hozzám a hír, hogy a *Hétköznapi hőseink* elnevezésű kezdeményezésben részt vehetnék, nagyon megörültem. Ezzel egy időben kerültem Pusztinára tanítani, magam is kíváncsi voltam arra, hogy kik élnek itt, kik a település húzó és hajtó emberei, példaképei. A Nyisztor Ilonával történt első néhány találkozás alkalmával szavam is alig találtam, olyan megtiszteltetésnek éreztem, hogy vele dolgozhatok. Aztán láttam, hogy a gyermekek milyen természetességgel keresik, kérdezik tőle, jönnek a foglalkozásokra, beszélnek meg a következő találkozást. Ilona a pusztinai közösség egyik alappillére, akinek jelenléte nem kérdés, akinek szavai, gyermektől gyermekig, nemzedékeken átöröklődnek.

Meg is kérdeztem néhány gyermektől, hogy mit tudnak Ilona néniről, a családjáról, az életéről? Tudták, hogy az édesanyjától sok-sok éneket tanult, ezeket tanítja velük is. Tudták, hogy szépen énekel, hiszen nap, mint nap hallják. Tudták, hogy más országokba, köztük Magyarországra is szokott menni énekelni, hiszen sokszor őket is elvitte magával. Tudták, hogy nagyon finom

kalácsot süt. Tudták, hogy nincs nélküle Magyar Ház. De nem tudták, milyen volt a gyermekkor, milyen tanuló volt, hogyan lett óvónő, és miért kezdte el énekelni és tanítani a moldvai dalokat és táncokat. Nem látták a mai napig vezető út küzdelmeit, keserves napjait, szomorúságból vagy éppen örömből fakadó könnyeit. Úgy gondoltam, hogy ezt meg kellene a gyermekeknek ismerniük, mert az eredmények mögött mindig ott van a sok munka. Bortos Mada, Beca Denisza, Tímár Alex lettek a társaim ebben a történeti kalandban.

Amikor a zöldellő nyári lombkoronát látjuk, hajlamosak vagyunk a szellő langyos simogatására gondolni, pedig a viharos szél is mardosta, tépte, ám végül mégis élénk zölden pompázik.

Szeretném, hogy a moldvai gyermekek Nyisztor Ilona életét kicsit részletesebben megismerve, erősebbek legyenek, mert felismerik, hogy a saját kultúrájuk megismerésével, gyakorlásával sokszínűbb és értékesebb gyermekekké, felnőttekké válhatnak. Értsek meg, hogy a kultúra, amelyből erednek, amely testi sejtjeikbe nemzedékek óta beépült, olyan erős törzs, amelyre alapozva, amelyet kiteljesítve, új hajtásokat nevelve kiegyensúlyozott, jó emberekké válhatnak és nevelhetik

Nem látták a mai napig vezető út küzdelmeit, keserves napjait, szomorúságból vagy éppen örömből fakadó könnyeit.

Nyisztor Ilona tanítványokkal

a következő korosztályok tagjait, hiszen egy személyben vagyunk múlt, jelen és jövő. Én vagyok dédanyám, nagyanyám, anyám, gyermekem, unokám és dédunokám.

Én magam arra is kíváncsi voltam, mi volt az az erő, amely szülőföldjén marasztalta, miért maradt a fészében anynyi nehézség ellenére Nyisztor Ilona?

Remélem, hogy a többi faluban is megkeresik és megismerik majd a gyermekek a helyi hősokeket, hiszen mindenhol élnek ilyenek. Sőt. Minden ma Moldvában élő, csángó-magyar hagyományait ismerő, abban élő gyermek és felnőtt igazi hétköznapi hős. Figyeljünk rájuk, adjunk nekik szeretetet, erőt, jó tetteket!

Bevezetés

Bortos Mădălina Mária 6. osztályos, Beta Denisza 6. osztályos, Tímár Alex 7. osztályos tanulók vagyunk. Pusztinában élünk. Ezt a dolgozatot azért készítettük, hogy bemutassunk néhány fontos pillanatot tanárnőnk, Nyisztor Ilona életéből.

Pusztina a Keleti-Kárpátok vonulata túl, Bákó megyében, a Tázló, a Tattoros és a Szeret folyók által határolt területen, csángó-magyarok által lakott vidéken, a Tázló mentén található település. Itt Moldvában, Pusztinán található az egyetlen magyar szent tiszteletére felszentelt templom, a Szent István-templom.

Pusztinán mi román iskolába járunk, minden tantárgyat románul tanulunk. Arra is van lehetőségünk, hogy magyar

nyelvet tanuljunk, hiszen ez az anyanyelvünk, ezért a román iskolában heti négy magyar óránk is van. Ezen kívül a Magyar Házba is rendszeresen járunk magyar foglalkozásokra is.

...amikor kisgyermek volt, karácsony estéjén a többi gyermekkel együtt járta Pusztina havas utcáit, és házról-házra énekeltek...

A Moldvai Csángó-magyar Oktatási Programban több moldvai csángó településen is tanulnak magyarul a gyermekek, velük is sokat szoktunk találkozni. A Magyar Házban nagyon sok program van, énekelni és táncolni is tanulunk. Tanár nénink Nyisztor Ilona, akitől már óvodás korunk óta tanuljuk a sok-sok éneket. Bathó Éva tanár néni, aki a Magyar Házban tartott magyar foglalkozásokat, ő mondta nekünk, hogy van egy terv, amelyben részt vehetnénk. Javasolta, hogy Ilona nénivel beszéljünk, mert ő a faluban a legtöbbet tud a helyi hagyományos énekekről, táncokról. Először meglepődtünk, mert ilyent még nem csináltunk, és meg is ijedtünk, mert eddig Ilonka néni kérdezett minket, és most mi fogjuk őt faggatni. Ilona nénivel sokat beszélgettünk, készítettünk interjút, és el is olvastuk a vele készült beszélgetéseket, amelyeket feldolgoztunk ebben az írásunkban.

A mi hétköznapi hősről

A Tázló menti Pusztinában élő népdal-énekes, oktató, művelődésszervező, tanítónk, Nyisztor Ilona néni hosszú évek óta, így jelenleg is gyermekeket tanít. Saját szavait idézve, ezt mondja a tanításról: „Nagyon boldog vagyok, hogy a magyar anyanyelvű oktatáson keresztül, taníthatok a gyermekeinknek éneket, táncot, mindent, ami a mi kultúránkhoz tartozik.”

Gyermekkorától fogva szeret énekelni. Édesanyja (Isten nyugtassa, László Kis Erzs) erőst szépen énekelt és az apója (Isten nyugtassa, Kis József) is. Mindig énekeltek, amikor dolgoztak. Az apója inkább szentes énekeket fűdögált, a csíksomlyói búcsún előénekes is volt.

Ilona néni 1956. június 21-én született. Az énekléshez kapcsolódó első emléke az, hogy amikor kisgyermek volt, karácsony estéjén a többi gyermekkel együtt járta szülőfalujának, a moldvai Pusztinának hóval belepert utcáit, és házról-házra énekeltek a *Kelj fel, keresztény lélek!*, a *Csordapásztorok midőn Betlehembe*, a *Mennyből az angyal*, a *Pásztorok, keljetek!* és a többi karácsonyi éneket. Diót, almát, piskót, kobricst, aprópénzt kaptak az anyagi énekszóért, amitől mindenfelé zengett a falu azon a csodálatos éjszakán.

Nyisztor Ilona édesanyja, László Józsefné, született Kis Erzsébet 1935-ben, a magyar folklór egyik legnagyobb tudású és legszebben éneklő adatközlője volt. Már az ő édesapja is, Kis József (1901–1984), híres-neves búcsúvezető ember volt, aki régi magyar Mária-énekekkel, Jézus litániáival és keresztúti imáival vezette Pusztina népét a csíksomlyói búcsúba, és ha virrasztóba hívták, magyarul zsoltározott a halottak mellett.

László Erzs néni, az édesanya, egész életében, miután hajnalban felkelt, tehénfejes közben is az Úrangyalát és a Miatyánkot énekelte középkori gregorián dallammal, majd archaikus népi imádságok hosszú füzereit mondta, amíg enni adott az állatoknak. Akkor is vég nélkül imádkozott és szentes énekeket énekelte, ha csak egyedül kapálgatott a mezőn, de még ha csak az úton járt is, mindig ott volt a kezén a csuklójára csavart rózsafüzér, amelynek tizedei között a szentolvasó énekeit énekelte.

Nyisztor Ilona édesapja, László József traktoron dolgozott egy olajkút közelében. Este, amikor jött hazafelé, mindig hozott egy nagy *feteke* kenyeret, s ők,

„Kicsi vagyok én, majd megnövök én, esztendőre vagy kettőre nagylány leszek én...”

a gyermekek úgy legeltették a teheneket, hogy éppen abban az órában ott voltak az ösvény mellett, hogy csíphessenek a finom kenyérből.

Az elemi Ilonka néni szülőfalujában végezte, 1966-ban. Az iskolában csak románul lehetett énekelniük, beszélniük, és így esett, hogy az első nagy, „átütőnek” joggal nevezhető sikerét negyedik osztályos korában a *Mi-am făcut bundița nouă (Új bundácskát csináltattam magamnak)* kezdetű román énekkel aratta, amit otthon édesanyjától tanult, ő pedig a rádióból.

A falusi román tanítók, akik felfigyeltek rá, „enni kezdték” a szülei fejét, hogy a nagy tehetsége miatt ötödik osztálytól adják őt városi iskolába. Így került a bákói zeneiskolába, ahol először szembesült avval a hatalmas nyelvi és kulturális különbséggel, ami egy magyar csángó falu világát a modern román városi életvilágtól elválasztja. 1977-ben végezte el a tanítóképzőt, Onești-hez (Ónfalvától – szerk. megj.) nem messze, Dumbraván kezdett el dolgozni, mint óvónő. A férje, Mihály is pusztinai. Ő Onești-en dolgozott a vegyi finomítóban, aztán Ilonka néni is bekerült a városba.

A dalokat illetően, hamarabb gyűjtött, később kezdte énekelni is azokat. 1994-ben Szatmárnémetiben a *Hajnal akar lenni* című népdalversenyen első

díjat nyert. 1990 után kezdték hívogatni ide-oda fellépni. Mert azelőtt szemmel tartották még azt is, ha idegen járt a faluban, de utána már nem kellett bejelenteni, ha vendég volt a háznál. Ekkor került kapcsolatba a Tatros együttesel, Sára Ferenc néptánc-koreográfussal, aki most Gyimesben lakik. Ők ösztönözték, mikor itt jártak, hogy a táncot is gyűjtse és tanítsa. „A táncoknál es mind csak kicsikként jutott eszükbe a lépés. Az összes szép tánc, de van, amelyik nagyon nehéz” – mondta Ilona néni.

A gyűjtést követte az éneklés. Egyik „hőzta a másikat, osztán” kezdték kérdezni, hogy miért nincsen lemeze, CD-je? Azt gondolta, miért ne rögzítenék az énekeket? Az első lemez lett a *Moldvai szentes énekek*, amelyek között a legtöbb Mária-ének, de van közöttük gregorián is. Teodóz atyával tanácskozott, hogy mit javasol, mert ő zenét tanított. A második lemez a *Földnek e zsírjával, napnak e hűgával* címmel jelent meg, mert azt gondolta, hogy legyenek meg külön a népdalok is, de van ezen ballada is, moldvai zenekísérettel, kobozsal, tilinkóval. Aztán csak nem volt megelégedve, és gondolta, mi lenne, ha csak a pusztinai énekekből is válogatna egy CD-re valót, így született meg a *Pusztinai nagy hegy alatt* című lemez, amelyen csak a *Csángó himnusz*

ami nem kizárólag pusztinai ének, ennek ellenére erre a lemezre felkerült, mert sokan kérték, keresték. Az *Element a madárka* címűn korongon csak balladák szerepelnek, aztán következett a *Moldvai csángó karácsonyi énekek* című ötödik válogatás, amelynek hatvan perces anyagához sokat kellett keresgélnie.

A pusztinai asszonyokkal, a dalkörrel is sokféle fesztiválon, tábortan énekeltek, sok helyen felléptek, de mivel az öregek lassanként meghaltak, gyermekekkel kezdett foglalkozni. Eleinte Pusztinában és Frumószában dolgozott, ma Pusztinában tanít.

Amikor iskolába kerültek, a gyermekek csak magyarul tudtak, így a tanárok nagyon sokat vesződtek a román ábécé és a román nyelv megtanításával. A tanárok sokat szidták a szülőket, hogy beszéljenek románul a gyermekekkel, hadd tudják megérteni, mit mond, mit tanít a tanár. Ilonka néni azt mondja: „Olyan jól beindult a szülőknél románul szólni a gyermekekhez, hogy nem lehet leállítani”. Ezért Ilonka néni szeretné, ha újra magyarul szólna az édesanya a gyermekéhez. Miniket is románul ringattak, de mi elég jól beszélünk magyarul, Pusztinán a legjobban.

Ha nem lenne a hetente négy óra magyar nyelvtanulás az iskolában és

Nyisztor Ilona

a sok foglalkozás a Magyar Háznál, nagyon gyorsan megtörténne a beolvadás, csak annyi maradna meg, hogy „ott élnek valami katolikusok”.

Vissza a forráshoz!

Van egy történet, ami ráébresztette Ilonka nénit arra, hogy mit kell tennie. „Egy karácsonyi ünnepségen voltam '88-ban Magyarországon, és erősen megresteltem magam. Akkor találkoztam Jáki Teodóz győri bencés atyával és a tanítványaival, akik a csángó dalokat es énekeltek. Még a Szent István énekét es, amit '32-ben Domokos Pál Péter éppen Pusztinában gyűjtött. És ez akkor tüzet ütött bennem, hogy ha Magyarországon ismerik és énekelik a mi énekeinket,

akkor nekünk kötelességünk azokat visszatanulni. Úgy éreztem, hogy nekem most tenni kell valamit. Ha otthon énekel valaki valamit magyarul, azok csak az idősek voltak, akik még szerettek otthon magyarul énekelni, azt nem vette számba senki se. A fiatalok mentek a *Cântarea României (Megéneklünk, Románia!* – szerk. megj.) fesztiválra, s ott románul kellett énekelni. De hát, ha én ebbe születtem, ha én ezeket tudom, akkor ezt nekem nem lehet hagyni, itt nekem most valamit csinálni kell!” – mesélte Ilonka néni.

Elkezdte összegyűjtögetni az énekeket. Hamarabb is a falunkban, Pusztinában, és leghamarabb édesanyjától. Magyarországról hazatérve édesanyja elé állt. és azt mondta: „Na, édesanyám, én most megyek gyűjtteni!” A válasz

pedig így hangzott: „Hát leányom, inéte te nem es kell erőst messze menjél, met én eleget tudok. Én egész nap énekelek neked, adok én neked eleget, amit te gyűjtsél.”

Aztán járt ő másokhoz is, gyűjtött más csángó falukban is, de a művészi életút a szülői házban kezdődött el. Három kazettát gyűjtött az édesanyjától, olyan sokat tudott. „Igaz, sok székely népdal is van közöttük, mert münk a madéfalvi veszedelem óta vagyunk itt” – mondta Ilonka néni.

Járt más asszonyokhoz is gyűjtteni, hamarabb csak a faluban, aztán sorra jött Magyarfalu, Klézse, Külsőrekecsin, Lészped, Kalagor. És mind más és másabb énekek kerültek elő. Csak az öregekhez mehetett, mert az Ilonka néni korabeliek nem tudták a dalokat. Nekik az iskolában mindig csak román éneket tanítottak, és folyton égett benne a tűz, hogy ezeket az énekeket, a saját kultúráját kell jobban ápolnia, mint a másét.

Gyűjtteni egyedül ment. Akkor még nagyméretű magnók voltak, s vitte magával a bőröndben. Kérdezgették is, „vayon ki az az asszon a bőröndvel?” Erre így emlékszik: „S osztán, amikor kitem az asztalra, az asszon is ideges volt, és nem ment egyből az éneklés. Vay valamit kifelejtett, vay nem jutott eszibe. Nem olvastam meg, hogy hány népdal gyűlt össze, de sok. Osztán vannak eltérések es, a Molnár Anna-balladát például Klézsen, Pusztinában, Rekecsinben másféleképp énekelik, de alapjában csak ugyanaz az ének.”

Sok helyen énekel már Magyarországon kívül is, Franciaországban, Svájcban, Németországban, Finnországban, Ausztriában, de vendégszerpelt már az Egyesült Államokban is. Mindig haza tért Pusztinába, nem tudna máshol élni. Arra is kíváncsiak voltunk, hogy volt-e olyan pillanat, amikor felajánlották, maradjon Magyarországon. Bizony volt. Ő mégis maradt. Erre azt válaszolta: „Nekem itt, Pusztinába' vannak a földjeink, a rokonaim, az őseim, a szüleim eltemetve, itt érzem itt-hon magamat az enyémekek között, itt van reám szükség.”

A szülők mindig mondták, hogy mi a pusztinaiak és még egy néhány falu „a Madéfalvi veszedelem után menekültek vagyunk”. Ezt a nevek is bizonyítják, mint például: László, Mátyás, Bálint, Bilibók, Tamás, Jancsi, Kiss, Kaszap, Lajos, Szócs, Bulák, Páncér, Katica stb. Így minden esztendőben megemlékezünk mi is a Madéfalvi veszedelemről, ha nem Madéfalván, akkor a pusztinai magyar házban.

Leánykoszorú Pusztinában. Írásunkat a 2018. évi, IX. Lackó Katalin Pusztinai Népdalversenyen készült képekkel illusztráltuk

Az elismerés és a folytatás

Nyisztor Ilona, ha nem is hagyta el szülőföldjét, Moldvát, Pusztinát, igen sok díjat mondhat magáénak. 1996 novemberében Kolozsváron Seprődi János-díjat, 2006 őszén, Székelyudvarhelyen Bartók Béla-díjat vehetett át, 2008-ban a Csángó Kultúráért díjjal, 2009-ben Magyar Örökség díjjal, 2010-ben a Magyar Asszonyok Érdekszövetsége Arany Búzaszem díjával, 2013. október 16-án Brüsszelben Európai polgári díjjal jutalmazták. Szintén 2013-ban Magyar Kultúra Lovagja, illetve az Ezüstgyopár díj kitüntetését vehette át. 2014-ben a Magyar Művészetért Alapítvány Ex Libris díját, ugyanabban az évben az Európa Gyermekének Jövőjéért díjat vette át. Mint mondta, számára annyira fontos mindegyik, hogy nem tud egyet se kiemelni.

Ilonka néni mindig örvend, mikor meghívást kapnak fellépésekre, mert – mint mondja – „itt az alkalom, hogy minket is megismerjenek, halljanak rólunk az emberek”. Ez adja neki a sok energiát és a reményt, hogy nem fogunk olyan hamar beolvadni.

Munkája során a gyermekeket az európai tolerancia és megértés szellemében a kulturális sokszínűsége és más kultúrák tiszteletére oktatja.

Ezt hitelesen csak úgy teheti meg, ha ott van, Moldvában, ezt csak így tudja csinálni, ez nagyon fontos számára.

Munkája során a gyermekeket az európai tolerancia és megértés szellemében a kulturális sokszínűsége és más kultúrák tiszteletére oktatja.

A román hatóságok, hogy külföldi fellépéseinek elejét vegyék, 1995. augusztus 18-án elvették az útlevelet, amelyet csak 1996 májusában kaptott vissza. Ugyanebben az időszakban „a román állam ellen folytatott tevékenység” vádjával több ízben rendőrségre hívták, pedagógus kollégáit is kihallgatták, sajtókampány zajlott ellene. De a sok elismerés is segítette abban, hogy a nehéz moldvai helyzetben ne adja fel a népdalok és táncok tanítását, a hagyományos csángó dalok bemutatását és megismertetését. Mindenhol szeretettel fogadták, úgy érzi, fontos a munkája, megbecsülik azt, amit csinál.

Arra kértük Ilona nénit, hunyja be a szemét, milyen Pusztinát lát 10–20 év múlva, mit üzen nekünk és a következő nemzedéknek? „Legalább annyi tehetséges gyermeket látok, mint most vannak” – válaszolta. Abban a korosztályban is lesz sok gyermek, aki ügyes lesz. Most is ebből kap erőt és feltöltődést. „Amíg én élek, nem hagyom abba, a bennem lévő erőt átveszi majd tőlem egyik tehetséges tanítványom, mert nem szabad abbahagyni, folytatni kell. Talán éppen te leszel az Mada, vagy Te Denisza, vagy éppen Alex!”

Források

- 1 Madéfalvi interjú, készítette Márton Júlia Dalma, rendelkezésünkre bocsátotta Nyisztor Ilona.
- 2 Antal Ildikó, *Hargita Népe*, rendelkezésünkre bocsátotta Nyisztor Ilona.
- 3 Botz Domonkos: *Magyar hangok Csángóföldről*, rendelkezésünkre bocsátotta Nyisztor Ilona.
- 4 Tánczos Vilmos laudációja, rendelkezésünkre bocsátotta Nyisztor Ilona.

(Az írás készültekor, 2018-ben a szerzők a pusztinai általános iskola tanulóinak voltak. Irányító tanár: Bathó Éva – Pusztina, Jászberény.)

